

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво - Могилянська академія»

Факультет правничих наук

Кафедра загальнотеоретичного правознавства та публічного права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Освітній ступінь – магістр

**На тему: « КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОЗОРОСТІ ПРОЦЕДУР ВІДБОРУ СУДДІВ В УКРАЇНІ »**

**«CONSTITUTIONAL PRINCIPLES FOR ENSURING TRANSPARENCY OF JUDGE
SELECTION PROCEDURES IN UKRAINE»**

Виконала: студентки 2-го року навчання
спеціальності 081 – Право

Гуніч Ксенія Миколаївна

Керівник: Венгер Володимир Миколайович

Кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент: _____

Магістерська робота захищена

з оцінкою: _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 2021 року

Київ – 2021.

Декларація академічної доброчесності
студентки НаУКМА

Я Тупій Ксенія Миколаївна, студентка 2 року навчання
МН, факультету правових наук, спеціальністю право,
адреса електронної пошти: kseniia.kunich@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна
робота на тему "Конституційні засади здійснення
прозорості процедур відбору суддів в Україні"
відповідає вимогам академічної доброчесності та не
містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1.-3.1.6.
Законів про академічну доброчесність згодувачів
НаУКМА від 01.03.2018 року, зі змінами цього
законодавства;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи
є адекватною і готовою до перевірки;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям
академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі
порівняння змісту роботи та оформлення звіну
кваліфікації за допомогою електронної системи
Unicheck;
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях
та баз даних університету для порівняння цієї
та майбутніх робіт.

12.06.2021

Тупій К. М.

**ТЕМА: «КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОЗОРОСТІ ПРОЦЕДУР ВІДБОРУ СУДДІВ В УКРАЇНІ»**

ЗМІСТ	Стор.
ПЕРЕЛІК УМОВИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДБОРУ СУДДІВ В УКРАЇНІ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ЙОГО ПРОЗОРОСТІ	8
1.1. Правова природа процесу відбору суддів, його стандарти та принципи	8
1.2. Значення та сутність прозорості в процесі відбору суддів	19
1.3. Міжнародні стандарти прозорості процесу відбору суддів	25
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	31
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ В ПРОЦЕСІ СУДДІВСЬКОГО ВІДБОРУ	33
2.1. Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості при відборі суддів	33
2.2. Громадська рада доброчесності – статус, функції, завдання	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	51
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ НЕДОЛІКИ КОНТРОЛЮ ПРОЗОРОСТІ ПРИ ВІДБОРІ СУДДІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ	54
3.1. Поточні проблеми контролю прозорості при відборі суддів	54
3.2. Перспективи підвищення прозорості відбору суддів	68
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ПЕРЕЛІК УМОВИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

Вища рада правосуддя – ВРП

Вища кваліфікаційна комісія суддів – ВККС

Верховна Рада України – ВРУ

Закон України – ЗУ

Генеральна асамблея Організації Об’єднаних Націй – ГА ООН

Організація Об’єднаних націй – ООН

Організація з безпеки і співробітництва в Європі - ОБСЄ

Громадська рада доброчесності – ГРД

Національна академія наук України – НАН України

Вища рада юстиції - ВРЮ

Сполучені Штати Америки – США

Вищий антикорупційний суд – ВАКС

Громадська рада міжнародних експертів – ГРМЕ

Група держав проти корупції (The Group of States Against Corruption) – GRECO

Національне антикорупційне бюро України – НАБУ

Консультативна рада європейських суддів – КРЄС

Засоби масової інформації – ЗМІ

Кримінальний процесуальний кодекс України – КПК

Союз Радянських Соціалістичних Республік – СРСР

ВСТУП

Відповідно до Конституції та законів України, здійснення судочинства покладається виключно на суди. Саме на судову гілку влади, яка є відокремленою та незалежною від законодавчої та виконавчої гілок, покладено обов'язок з вирішення правових конфліктів між усіма суб'єктами правових відносин, тлумачення норм права у випадку спору щодо їх розуміння, створення єдиної судової практики та подальше вірне її застосування. Врешті решт, саме до суду йде громадянин, коли відчуває, що його права порушені та коли хоче відновити справедливість.

Саме тому роль судової влади в суспільстві, а разом з цим і роль суддів є вкрай важливою. А отже, здійснення ефективного, якісного та справедливого правосуддя є необхідною запорукою для побудови правової держави, яка б відповідала критеріям верховенства права. А досягнення цієї мети неможливе без наповнення судової системи суддями, які б відповідали необхідним вимогам щодо професійності, чесності та етичності. Наразі найбільш оптимальним способом вирішення цієї задачі виглядає належна організація та проведення суддівського відбору, який дозволив би призначати на суддівські посади найбільш достойних кандидатів.

З огляду на це, постає важливе та актуальне питання стосовно того, яким же чином можливо організувати відбір таким чином, щоб він відповідав усім поставленим вимогам, а також викликав довіру та був легітимним в очах громадян України. Можливим вирішення цієї задачі є запровадження прозорих та публічних практик проведення відбору суддів, який би не викликав сумнівів щодо його безсторонності та незаангажованості. Для підвищення якості відбору суддів, авторитету суду, рівня довіри до нього, та загалом підвищення якості судочинства в останні роки було прийнято низку змін, як до Конституції України в частині судочинства, так і до законів України, було утворено новий суддівський орган – Вищу раду правосуддя, реформовано Вищу кваліфікаційну комісію

суддів. Важливим аспектом прийнятих змін було значне зниження політизованості процесу відбору та призначення суддів та підвищення прозорості цих процесів.

Виходячи із актуальності даного питання та важливості його рішення для побудови правової держави, було обрано тему дослідження: «Конституційні засади забезпечення прозорості процедур відбору суддів в Україні»

Метою написання роботи є: дослідження процесу та правової природи суддівського відбору, оцінка значення прозорості під час відбору та механізмів її забезпечення та вдосконалення.

Для досягнення мети будуть виконані наступні завдання:

- проаналізовано витоки та підстави для призначення суддів за результатами конкурсного відбору;
- досліджено конституційні засади та правову природу процесу відбору суддів в Україні;
- проведено порівняльний аналіз українських та міжнародних стандартів здійснення відбору та призначення суддів;
- вивчено роль прозорості в конкурсному відборі суддів та досліджено необхідність забезпечення прозорості;
- досліджено можливі механізми забезпечення прозорості відбору суддів в Україні;
- описано недоліки наявної системи відбору суддів та надано пропозиції щодо її вдосконалення.

Об'єктом дослідження є правова природа процесу відбору суддів в Україні.

Предметом дослідження є правові механізми здійснення суддівського відбору в Україні та забезпечення прозорості цього відбору.

Методологічною основою дослідження є загальноприйняті наукові методи пізнання, які дозволяють здійснення об'єктивного та незаангажованого аналізу об'єкта та предмета дослідження.

Під час здійснення дослідження використовувались наукові праці фахівців з права, таких як: В. С. Сердинський, Б.О. Прокопенко, А.М. Марцинкевич, Р.О. Куйбіда, І.Є. Марочкін, П.А. Рудик, В. Бігун, М.І. Цуркан та інші. Також використовувалось законодавство України, підзаконні акти, регламентні документи суддівських органів, висновки українських науковців, міжнародних організацій, громадських організацій, інформацію з офіційних веб-сайтів державних органів. Також було використано судову практику, яка стосується обраної теми дослідження.

РОЗДІЛ 1 КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДБОРУ СУДДІВ В УКРАЇНІ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ЙОГО ПРОЗОРОСТІ

1.1. Правова природа процесу відбору суддів, його стандарти та принципи

Здійснення якісного, неупередженого та зваженого процесу відбору суддів є необхідною умовою для здійснення судочинства з дотриманням стандартів верховенства права, справедливості та незалежності. Зважаючи на те, що Конституцією України виключна роль у здійсненні судочинства покладається на суди, наповнення суддівського корпусу суддями, які дійсно гідні носити звання служителів Феміди є нагальною потребою. Для досягнення цієї мети необхідною умовою є напрацювання стандартів для проведення оцінювання та відбору суддів.

Сам по собі відбір суддів є важливим чинником формування професійного корпусу суддів, його оновлення та підтримання. Існування процесу відбору суддів, закріплення його обов'язковості в Конституції України є одним з механізмів самодостатності та незалежності суду. Адже незалежність судової гілки влади є гарантією підтримання балансу поділу влади поміж її гілками, саме на суд покладено право вирішувати правові конфлікти не лише між громадянами, а й між державними органами. Відповідно до позиції Конституційного суду, викладеній в рішенні у справі про тлумачення положень статті 126 Конституції України та Закону України “Про статус суддів” від 1 грудня 2004 року, «незалежність суддів насамперед забезпечується особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади»[2].

Також особливий порядок призначення як гарантія незалежності судді згадується в законі України «Про судоустрій і статус суддів». [3] Наявні особливі процедури призначення та відбору суддів покликані не

лише забезпечувати їх незалежність, а й забезпечувати призначення на посаду судді таких кандидатів, які дійсно відповідають такій відповідальній посаді. Проведення такого відбору забезпечується також наявними вимогами до кандидата на посаду судді, проведенням конкурсних процедур, співбесід. Наразі стандарти для відбору та призначення суддів в Україні законодавчо зафіксовано в Конституції України[1], законах України «Про судоустрій і статус суддів»[3], «Про Вищу раду правосуддя»[4], «Про Вищий антикорупційний суд»[5].

Аналізуючи національні норми, можна виділити наступні критерії для визначення кандидата на посаду судді придатним для зайняття такої посади. По-перше, це формальні вимоги щодо кандидата на посаду судді, такі як вік, наявність юридичної освіти та відповідний стаж праці. По-друге, це професійні вимоги до кандидата. Професійне оцінювання, відповідно до закону, здійснюється шляхом проходження кандидатом відповідних тестувань та екзаменів. Окрім того, процедурою відбору передбачено оцінювання кандидата на його відповідність етичним та моральним нормам.

Дискусійним також є питання стосовно оптимального способу наповнення суддівського корпусу. «Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р., прийнята на першій світовій конференції з незалежності правосуддя, зазначає: «Не існує єдиного правильного способу обрання суддів; єдиною вимогою є та, що спосіб обрання повинен гарантувати, що призначення суддів не здійснюється за нечесними мотивами»» В різних країнах, в залежності від процедури, встановленої конституцією і законом, може практикуватись як призначення суддів, в тому числі із залученням законодавчих та виконавчих органів, так і обрання суддів, з залученням органів суддівського самоврядування. [6;7, с.150-154]

Проте, залучення до відбору або призначення суддів органів, які наповнюються за політичним принципом також створює ризик політичної ангажованості даної процедури. До прийняття судової реформи 2016 року, вперше суддя призначався Президентом України строком на 5 років, а рішення щодо призначення на посаду судді довічно приймала вже Верховна рада. Такий порядок призначення суддів піддавався критиці як з боку науковців та практикуючих правників, так і міжнародних експертів, в тому числі й Венеціанською комісією. Адже, призначення судді «випробувального терміну» певним чином робить можливим звуження його незалежності при здійсненні судочинства, а надання парламенту права на власний розсуд вирішувати подальшу долю судді та можливість ухвалювати негативне рішення навіть без будь-якої правової аргументації щодо неможливості подальшого призначення судді чи його невідповідності закріпленим вимогам до судді, робить процес довічного призначення більшою мірою залежним від політичної волі та домовленостей парламентарів, аніж від професійності та моральних якостей судді. [7, с.150-154]

Тож, виходячи з цього, а також, як вказується у пояснювальній записці проекту закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», дискредитація Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, враховуючи чисельні попередні висновки й рекомендації Венеціанської комісії, було вирішено при здійсненні реформи судочинства знизити політизованість процесу відбору суддів.[8] Тож основну роль у цьому процесі було віддано Вищій раді правосуддя, яка була створена на зміну Вищій раді юстиції та Вищій кваліфікаційній комісії суддів. Верховна рада України була позбавлена права призначати суддів, а роль Президента була зведена до церемоніальної. Загалом можна позитивно оцінити прийняті зміни, внаслідок яких інституційна незалежність суду суттєво підвищилась. В той же час досі спостерігаються негативні випадки

зловживання суддями своїми правами та недоторканністю, внаслідок чого неможливим є притягнення до дисциплінарної та кримінальної відповідальності суддів, що підозрюються у вчиненні відповідних проступків або злочинів. В той же час, схожі випадки описує Венеціанська комісія у висновку «DL-REF(2019)031-е щодо судової реформи у Молдові, комісія зауважила, що у деяких посткомуністичних країнах надто високі стандарти щодо судової незалежності можуть "призвести до парадокса". Оскільки гарантії незалежності надаються суддям, які не є ані незалежними, ані доброчесними. Комісія рекомендувала Молдові утворити тимчасовий механізм очищення судової влади від її недоброчесних представників. Це дозволить перезавантажити весь суддівський корпус, і вже тоді встановити високі гарантії суддівської незалежності.» [9]. Тож нашу судову систему попереду ще чекає подальше реформування та очищення, з метою закріплення та невідворотності позитивних змін.

Якщо ж розглядати міжнародні рекомендації та критерії, в яких йдеться про відбір суддів, то можна навести такі акти, як Основні принципи незалежності судових органів ГА ООН 1985 р. [10], Європейська хартія про статус суддів, прийнята Радою Європи [11], Загальна (Універсальна) хартія судді 1999 року [12], Рекомендація щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 2010 року [13].

Хоч це і не вичерпний перелік, проте з цих документів можна виділити наступні основні тези: кандидат на посаду судді, перш за все, має оцінюватись як професіонал, без огляду на його політичні, релігійні або інші переконання, дискримінація за будь-якими ознаками недопустима. Окрім професійних якостей, майбутній суддя має мати високі моральні та етичні якості, а також бути в змозі оцінювати судові справи з повагою до гідності людини. Необхідність функціонування спеціального органу судової влади, відповідальністю якого було б проведення відбору серед кандидатів на посаду судді, при цьому наголошується на тому, що в такому

органі не менш як половина члена мали б бути суддями, а також на важливості незалежності такого органу. [14, с.356-359]. Отже, проаналізувавши міжнародні стандарти та порівнюючи їх з нормами, закріпленими в нашому національному законодавстві, а також розглядаючи практичне застосування цих норм, спробуємо зробити висновок чи відповідає такий підхід сучасним викликам, що стоять перед судовою системою України.

Хотілось би порівняти вимоги до кандидата на посаду судді в Україні та деяких зарубіжних країнах. Так, наприклад, в Австрії кандидат на посаду судді має отримати не лише юридичну освіту, а й додатково отримати профільну суддівську освіту, опанування якої складає не менше п'яти років. Протягом цього навчання кандидат опановує криміналістичні, економічні та соціальні науки, які в майбутньому могли б допомогти йому при здійсненні судочинства. Також для успішного завершення навчання необхідно отримати три схвальні рекомендації від суддів-наставників. В цілому, австрійський підхід полягає в доволі тривалому навчанні, яке включає в себе поєднання опанування великої кількості теоретичних дисциплін та практичної діяльності кандидата. Також, можна навести приклад Франції, де підготовки майбутніх суддів та прокурорів здійснює міністерство юстиції. Незважаючи на відмінність процедури, можна зробити висновок, що в французькій системі також робиться акцент на поєднанні практичних і теоретичних навичок, а також соціальних, моральних та комунікативних навичок кандидата. Абітурієнти мають написати есе зі своїм баченням культурних та соціальних проблем суспільства. Також під час підготовки майбутні судді або прокурори можуть проходити практику в різних державних установах, органах державного самоврядування, навіть підприємствах. Все це має сприяти всебічному розвитку особи, її розумінні проблем та вимог суспільства, адже саме вона в майбутньому буде покликана вирішувати суспільні конфлікти

та підтримувати справедливість. В Німеччині ж, в конституції країни закріплено вимоги до бездоганної репутації особи, її відданості демократичним цінностям. Окрім обов'язкового державного іспиту, особа також має пройти 2 роки стажування. При цьому, до років стажу може бути додана не лише робота в суді, а й на високих посадах на державній або міжнародній службі, а якості адвоката, нотаріуса або його помічника. Стаж може бути зараховано навіть у разі успішного захисту докторської дисертації з права. Знову ж таки, бачимо, що ставиться за мету не стільки навчання кандидату корпоративного суддівського духу, а надання йому можливості всестороннього опанування знань, необхідних для провадження успішного та справедливого судочинства.[15,с.349-354;16, с.25;17,с.18-19;18, с. 56-61;19; 20.]

Таким чином, слушним здається припущення про те, що сучасна система підготовки суддів не дає змогу майбутнім суддям в повній мірі набратись досвіду, соціалізуватись через проходження практики в різних державних структурах, в повній мірі зрозуміти теперішні проблеми суспільства та його очікування від судової системи. Відносно короткий строк навчання може мати як наслідок недостатню кваліфікацію судді, а проходження підготовки виключно в суддівських структурах може мати наслідком формування корпоративізму та формування зайвої «фахової солідарності». Одна з проблем, яку несе з собою це явище – це недоброчесна поведінка суддів та неможливість притягнення такого судді до відповідальності, передбаченою законом.

Розглядаючи сучасний стан органів суддівського самоврядування, важко було б оминати тему судової реформи 2016 року. Відповідно до змін в частині судочинства, які були внесені до Конституції, було створено новий конституційний орган – Вищу раду правосуддя, до повноважень якого були віднесені найважливіші питання стосовно суддівської кар'єри, внесення подання стосовно призначення суддів, надання згоди на їх

затримання та арешт. Також, Вища кваліфікаційна комісія суддів, яка раніше діяла на громадських засадах, набула статусу державного органу. Таким чином, саме на ВККС та ВРП було покладено завдання підвищити доброчесність та провести оновлення суддівського складу. Отже, згідно закону України «Про судоустрій і статус суддів», саме ВККС здійснює організацію та проведення конкурсу щодо відбору суддів. За процедурою, спочатку ВККС визначає кількість вакантних посад на посаду судді, після чого публічно оголошує про початок конкурсного відбору. Після того, як усі охочі подали свої заяви для участі у конкурсі, комісія перевіряє, чи відповідає майбутній кандидат формальний вимогам до кандидата на посаду судді та, в разі позитивного висновку допускає його до наступного етапу та складання відбіркового іспиту. Для проходження відбіркового іспиту кандидат має пройти анонімне тестування на набрати за його результатами не менше, як 75 відсотків від максимального результату. Одразу після закінчення тестування результати визначаються у присутності кандидатів та повідомляються їм, а також публікуються у відкритий доступ. [3] Далі ВККС проводить спеціальну перевірку кандидатів, яка включає в себе перевірку відомостей стосовно наявності в кандидата судимостей, адміністративних стягнень за корупційні правопорушення, вірності відомостей вказаних в декларації особи, наявності корпоративних прав, будь-яких обтяжень, стану здоров'я тощо. [21]. Після проходження спеціальної перевірки, комісія направляє кандидата на проходження спеціальної підготовки до Національної школи суддів України, де вони мають пройти спеціальну підготовку. В разі успішного виконання навчальної програми, кандидат вважається таким, що пройшов спеціальну підготовку. Лише після цього він допускається до кваліфікаційного оцінювання, яке може проводитись щодо кандидата на посаду судді або діючого судді. Воно включає в себе кваліфікаційний іспит судді, за результатами якого можна оцінити його теоритичні та практичні навички,

а також етап дослідження дос'є та співбесіди з кандидатом, внаслідок чого ВККС може судити про його відповідність за моральними, етичними та соціальними критеріями. Вже на етапі кваліфікаційного оцінювання до цього процесу залучається Громадська рада доброчесності, проте її діяльність та роль ми розглянемо в наступних частинах роботи. За результатами кваліфікаційного оцінювання, ВККС виносить на розгляд Вищої ради правосуддя рекомендацію щодо внесення подання до Президента України про призначення судді. [3] До повноважень Вищої ради правосуддя належить не лише просте затвердження рекомендацій ВККС. ВРП може відмовити у внесенні подання, якщо у її членів є сумніви стосовно доброчесності, професійної етики або ж «інших підстав, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади».[4] Цілком можливим є те, що такі повноваження ВРП фактично дублюють функції ВККС та Громадської ради доброчесності.

В разі проходження кандидатом усіх етапів відбору подання про призначення судді передається Президенту України. За законодавством та Конституцією, на голову державу держави з 2016 року покладаються виключно церемоніальна роль в процесі призначенні суддів, він фактично не має впливу на процес відбору суддів та не має право вето кандидата, якого в поданні пропонує ВРП. Втім, ні в Конституції, ні в законах не має вказівок на те, що робити в тому разі, якщо Президент відмовиться видати указ про призначення судді. Таким чином, Президент отримує теоретичну можливість блокувати призначення небажаних кандидатів, що значно політизувало б процес призначення суддів.

Як ми бачимо з попереднього опису процедури призначення, надзвичайно важливу роль в проведенні як підготовки суддів, так і проведенні відбору серед кандидатів на посаду судді посідає Вища кваліфікаційна комісія суддів. Саме вона відповідає за навчання та підготовку кандидатів, проведення кваліфікаційних іспитів, співбесід,

кваліфікаційного оцінювання кандидатів. І саме на ВККС в значній мірі покладали вину за не цілком успішне оновлення суддівського складу. Так, наприклад, за соціологічним опитуванням Інституту соціології НАН України рівень довіри до судової влади в 2018 році серед громадян склав всього 7 відсотків, що є найнижчим показником серед усіх державних інститутів. [22]. Також показовим є той показник, що серед причин, які на думку респондентів є причиною незадовільної роботи судів, найбільш важливим називалися питання недоброчесності суддів, їх залежності від олігархів або політичної влади, винесення неправосудних рішень. І лише 17 відсотків погодились з тим, що поміж інших проблем важливою є проблема недостатньої професійності суддів. [22] Тому продовжувались дискусії стосовно продовження судової реформи 2016 року та підвищення ефективності роботи ВККС та ВРП. Це вилилось у прийнятті в 2019 році закону № 193–ІХ, яким серед іншого припинялись повноваження діючого складу ВККС. Новий склад Комісії в кількості 12 членів мав бути сформований ВРП за результатами конкурсу за участі міжнародних експертів. Проте, спочатку провалилися спроби утворити конкурсну комісію для визначення нового складу комісії, а згодом і Конституційний суд визнав такими, що не відповідають Конституції положення деякі закону, в тому числі й ті, що визначають повноваження ВРП щодо добору нових членів ВККС. [23] При цьому розпуск попереднього складу комісії суд залишив в силі.

Таким чином, склалась ситуація за якої без внесення змін до законодавства неможливе відновлення роботи ВККС, проведення нею спеціальної перевірки та кваліфікаційного оцінювання суддів. В той час, як за даними ВРП, кадровий дефіцит серед суддів наразі складає близько 2 тисяч суддів та продовжує збільшуватись [24]. Як наслідок, через брак суддів громадяни позбавлені можливості швидкого та якісного розгляду своєї справи в суді, через неможливість оновлення суддівський склад

консервується та все менше відповідає сьогоденним вимогам суспільства. Через це можливе лише більше розчарування в судовій владі та недовіра до суду.

Тому, розблокування роботи ВККС необхідно для повноцінного функціонування судової системи, бо без формування нового складу комісії існуючі проблеми та невдоволення судами буде лише зберігатись. З огляду на очікування від майбутніх суддів, як з боку громадянського суспільства, так і правників, саме відбір суддів на основі їх безсумнівної доброчесності може вирішити проблеми незалежності суддів та підвищити повагу та довіру до них серед громадян.

Цікавим є той факт, що доброчесність як одна з вимог до судді, була зафіксована прийняттям нового закону України «Про судоустрій і статус суддів» лише в 2016 році. Що ж взагалі включає в себе поняття доброчесність та чому це є важливим фактором для відбору суддів? «Інститут CEELI (Прага) у 2015 році визначив доброчесність як «внутрішню рису людини, коли вона діє відповідно до певних принципів та цінностей, не йдучи на компроміси ні на роботі, ні в приватному житті. Це означає чесне, сумлінне, правильне і самовіддане виконання трудових обов'язків.» [25, с.214] За визначенням словника української мови, доброчесний- це той, хто живе чесно та дотримується всіх правил моралі. [25, с. 213; 26, с. 308] Дивлячись на приклад того, як поняття доброчесності можна використовувати при проведенні суддівського відбору, то можна скористатись визначенням з Посібнику для членів Комісії з відбору суддів США: «доброчесність означає чесність, моральну силу та професійну справедливість. Вона також вимагає відчуття гідності, надійності та абсолютної щирості. Доброчесний суддя є непохитно етичним» [25, с. 213-214;27] «Одним із варіантів оцінки доброчесності суддів є методологія перевірки, якою послуговується громадський рух «Чесно», а саме наявність п'яти критеріїв, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді:

- непричетність до корупції або кримінальних правопорушень;
- відповідність стилю життя задекларованим доходам та прозорість статків;
- непричетність до порушення прав людини;
- дотримання норм етики.»[25, с. 214]

Отже, виходячи з вищезазначених формулювань, можна підсумувати, що відносно судді термін «доброчесність» використовується як зразкова та бездоганна поведінка, такий спосіб життя судді, який жодним чином не може зашкодити повазі та довірі до інституту суду, а також така професійна етика, що дозволяє судді професійно, етично та як незалежно як від зовнішнього втручання, так і внутрішніх інтересів провадити судочинство та виконувати покладені на нього обов'язки. Завданням підтримання такого іміджу суду є установлення довіри до нього як до інституту з боку суспільства, адже саме така довіра, а також існування так званої «честі мантиї» є основою легітимності суду, який є однією з гілок влади. Не можна не погодитись з членом Вищої ради правосуддя, Андрієм Миколайовичем Бойко, який в одному з інтерв'ю висловив переконання, що «Якщо суспільство не переконане в чесності і порядності судді, довіри до суду в цілому не буде». [28] Можна лише цілком погодитись з даним твердженням, адже саме для задоволення запиту на справедливість в суспільстві і функціонує суд. Тож в контексті загального розчарування діяльністю суддів в Україні, недовірою до інституту суддівства, але, в той же час, при існуванні запиту на оновлення та перезавантаження судової влади, одним з варіантів, що можуть допомогти в вирішенні даної проблеми може стати залучення членів громадянського суспільства до процесу відбору суддів та контролю за їх діяльністю. Більш того, в нашій правовій

системі вже не перший рік існує орган, покликаний забезпечити таке залучення.

Йдеться про Громадську раду доброчесності, статус якої в 2016 році було підвищено з допоміжного громадського органу при Вищій раді юстиції до незалежного постійно діючого органу судової влади в Україні. Проте, незважаючи на визначення законодавчого статусу ГРД ще в 2016 році суттєво підвищити рівень взаємодії та довіри між судовою владою та суспільством досі не вдалось.

В наступному підрозділі роботи ми розглянемо теперішній статус громадськості в судовій системі України, історію залучення громадськості до судочинства та можливі шляхи підвищення ефективної взаємодії між судом та громадянським суспільством.

1.2. Значення та сутність прозорості в процесі відбору суддів

В процесі відбору суддів важливим чинником досягнення успішності цієї процедури є легітимність та законність проведення такого відбору. В своїй роботі суди та кожен суддя окремо кожен день стикаються з громадянами України та іншими людьми, що проживають на території нашої країни. До їх повноважень належить відновлення справедливості в разі порушень прав людини або нанесення їй будь-якої шкоди, вирішення правових конфліктів поміж суб'єктами правовідносин, а також щоденне підтримання авторитету судової влади, віри людей в те, що вони захищені від сваволі та загроз з будь-якого боку, що закон завжди стоїть на захисті кожного члена нашого суспільства. Виконання цих функцій через здійснення належного та чесного судочинства є складною, проте важливою ціллю. Для цього суддя повинен володіти не лише навичками досвідченого

та кваліфікованого правника, але й вміти оцінити поведінку осіб або вирішити конфлікт з моральної точки зору.

Також, для виконання судом своїх функцій необхідною умовою є загальне визнання його авторитету та влади, розуміння того, що саме до суду слід звертатись задля відновлення справедливості або відшкодування шкоди. Адже в інакшому разі, альтернативою цьому є самочинство та свавілля з боку тих, хто має відповідний ресурс для самостійного впливу на інших осіб та суб'єктів прийняття та виконання рішень. Іншими словами, саме верховенство права, законність та справедливість в здійсненні судом своїх функцій є альтернативою анархії, свавіллям та самосуду.

Для цього вкрай важливим є авторитет суду, його експертність та легітимність. І.Є. Марочкін наводить такі ознаки загального визнання легітимності суду:

- «1) визнання її компетентності й самостійності
- 2) згоду на використання судовою владою всіх необхідних повноважень для вирішення конфлікту
- 3) згоду підкорюватися велінням судової влади
- 4) добровільне, усвідомлене виконання її актів.» [29, с. 197]

Невизнання або ж неповне визнання легітимності судової влади несе в собі не лише ті негативні наслідки в вигляді свавільних дій, про які згадано вище, а й також невизнання дій суду, невиконання його рішень або ігнорування його приписів. Також, науковець наводить критерії, які можуть позитивно впливати на легітимність суду та сприйняття його влади: «а) незалежність і безсторонність суду при вирішенні конфлікту; б) об'єктивність і всебічність процесу пізнання, а також правильність його результату; в) справедливість вироку в матеріально-правовому аспекті як відповідність за діяння й покарання за нього; г) справедливість судового розгляду з процесуальної точки зору як надання сторонам судового процесу рівних можливостей для захисту в суді своїх інтересів; д) законність як

відповідність дій і рішень судової влади всім правовим нормам, що регулюють розглядуваний конфлікт і порядок його вирішення.» [29, с.198] Також, доволі доречно зазначається, що важливим також є поведінка судді, можливість його комунікації з учасниками судового процесу, залученими журналістами тощо, а для пересічних громадян важливо не лише бачити в судді бездоганного знавця правових норм, а й людину яка зможе справедливо, совісно та морально оцінити фактичні події. [29, с.197-200]

Аналізуючи всі ці фактори довіри до судді, можна прийти до висновку, що судді та їх влада в цілому покладається на довіру до них з боку населення та їх авторитет. Якщо, наприклад парламент, виконавча влада та Президент України черпають свою легітимність, моральне право на видання нормативних актів і указів та подальший контроль за їх виконанням з виборчого процесу, тобто фактично саме народ України наділяє їх такими правами, то з судовою владою такий підхід і позиціонування не можуть бути доречними. Судова влада як третя незалежна гілка влади, до завдань якої, поміж іншого, належить і балансування впливу двох інших гілок може в своїй діяльності покладатись лише на свій авторитет, експертність та моральність, те, що в суспільній уяві можна назвати честю суддівської мантії. [49, с. 3-4; 50, с. 11]

Серед чинників, які можуть значно підвищувати довіру до діяльності суду, безумовно, є гласність та відкритість як здійснення судочинства безпосередньо суддею, так і діяльності органів суддівської адміністрації та суддівського самоврядування. Одними з таких органів є Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада правосуддя, до повноважень яких, відповідно до судової реформи 2016 року (яку ми більш детально описали в першому розділі роботи), відноситься проведення відбору суддів та внесення подання про призначення судді відповідно. Тож в даному підрозділі ми більш детально зупинимось на питанні прозорості процесів відбору та призначення суддів в Україні.

Але, для початку необхідно визначити саме поняття терміну «прозорість», його смислове наповнення та зміст. Серед науковців немає єдиної думки стосовно однозначного визначення даного терміну, зокрема на це вказують в своїй роботі В.О. Рядінська, В.П. Остапович, О.В. Карпушова. Проте, на підставі аналізів доктринальних методик вони наводять такі характеристики прозорості як принципу адміністративного управління: «1) відкритість інформації про рішення та дії, які приймаються органами публічної влади для різних груп, що передбачає доступність до інформації як суб'єктивне право, гарантоване необмеженому колу осіб; 2) відсутність обмежень доступу до суспільно важливої інформації під приводом її секретності, конфіденційності тощо; 3) зрозумілість представленої інформації (подача інформації про діяльність органів публічної влади в такій формі, що забезпечує її зрозумілість та легкість для сприйняття); 4) передбачуваність дій (кореспондуючий обов'язок органів публічної влади проводити свою діяльність відповідно до закріплених та опублікованих правил поведінки, тобто органи публічної влади здійснюють свої функції не довільно, а відповідно до опублікованих правил); 5) відкритість для зовнішніх перевірок з будь-яких питань (можливість здійснювати контроль за діяльністю органів публічної влади).»[30, с.281-282]

Відповідно до словникового визначення прозорість означає простоту та ясність, в енциклопедичному словнику державного управління цей термін означає перебування під публічним контролем, в словнику антикорупційної організації Transparency international прозорість означає можливість органів державної влади та уряду бути відкритими та готовими показувати результати своєї діяльності [30, с.281;31;32].

Крім того, відносно процесів публічного управління досить часто використовують термін «транспарентність». Дане позначення, наряду з такими як «відкритість», «гласність», «публічність» використовують для

позначення такого рівня діяльності органів судової влади, за якого громадянам забезпечується вільний доступ до інформації про діяльність таких органів, до судових процедур, та загалом до формування суддівського корпусу. Транспарентність судової влади може бути виявлена в різних формах, зокрема, в вільному отриманні інформації щодо діяльності судів та органів судової влади, інформацію щодо конкретних судових проваджень, ходу розгляду справи, можливості участі в судових засіданнях, а також в можливості обізнаності стосовно діяльності органів суддівського самоврядування. Тож, використовуючи ці ознаки ми маємо згоди спроектувати їх на процес відбору та призначення суддів в Україні, оцінити їх прозорість та зрозумілість як для самих суддів, так і громадян нашої країни. [33, с. 210-213; 34, с. 13–27; 35; 36, с. 143]

Уявлення про відкритість судової влади сформувалось досить давно, наприклад, деякі вказівки на необхідність відкритості суду та обізнаності людей стосовно його діяльності можна знайти ще в історії Англії 18 століття. Ті ж самі вимоги існують і у наш час. Наприклад, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі Делькур проти Бельгії вказується : «правосуддя має бути не тільки досконалим, але й повинно бути ясно видно, що правосуддя досконале.» [37, с. 229]

Важко не погодитись з цим твердженням, адже саме для суспільного балансу та злагоди, для підтримання спокою і віри в закон і справедливість і існує правосуддя. Також ці вимоги закріплені і в багатьох міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини, Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 року. [37, с. 228–229.]

Крім того, необхідно вказати на необхідність прозорості в процесі відбору суддів, адже саме такий підхід може забезпечити відкритий та такий, що заслуговує на довіру підхід. Відкритість та загальна доступність

вимог до кандидата на посаду суддів, законодавчо закріплених критеріїв оцінки кандидатів, їх професійних та моральних якостей, наявність в публічному доступі інформації щодо етапів проходження конкурсів, відсутність штучних перепон для кандидатів є необхідними вимогами для організації процесу та залучення до нього всіх охочих кандидатів. Також, максимальна можлива відкритість подальших етапів відбору, зокрема тестування суддів, проведення співбесід з ними, вивчення їх декларацій та надання суддів пояснень щодо будь-яких з питань є важливими з огляду на суспільну довіру до результатів конкурсів, а отже й на легітимність суду в цілому. Відкритість максимальної кількості етапів та інформації під час відбору також створюють можливість суспільного контролю з боку громадянського суспільства з метою недопущення до суддівських посад сумнівних кандидатів. Чим більша залученість до таких процесів як професійних правників та науковців, так і громадських діячів, тим більша можливість надання обґрунтованих сумнівів стосовно кандидатів з неоднозначною репутацією, а також надання рекомендацій щодо подальшого поліпшення прозорості та чесності таких конкурсів на суддівські посади.

Загалом, проведення чесного, відкритого та прозорого конкурсу робить можливим отримання посади найбільш професійним та достойним кандидатом, адже саме такий суддя не буде нікому «зобов'язаний» за своє призначення або кар'єрне зростання, а отже зможе самотійно та незалежно здійснювати судочинство. Як результат, від цього отримають вигоду усі зацікавлені в існуванні професійного та незалежного суду сторони: держава, приватні підприємці, інвестори, самі судді, які матимуть всю більшу довіру з боку громадян і, що найважливіше, самі громадяни, які матимуть доступ до незалежного та доброчесного суду.

В процесі контролю за проведенням суддівського відбору на вакантні посади до українських судів доречним буде використовувати різні

стандарти та методики, зокрема, проаналізувати міжнародний досвід з проведення таких конкурсів або організації процедур призначення суддів, механізмів контролю за дотриманням прозорості під час оцінювання кандидатів, проведення співбесід з ними та формування кінцевого рейтингового списку за результатами конкурсу. Також, слушно було б дослухатись до рекомендацій експертних установ, як на національному рівні, так і на міжнародному, особливо до Венеціанської комісії. Проте, також важливо об'єктивно оцінювати специфіку української судової системи як системи, що існує в країні перехідної демократії, а отже першочерговими завданнями при здійсненні такого аналізу є постановка цілі з побудова міцний та надійних судових інститутів, які б унеможливлювали потрапляння до складу суддів осіб з сумнівною репутацією та ризиками здійснення корупційних правопорушень. А також під час напрацювань відповідних законопроектів щодо судової реформи також стоятиме завдання в знаходженні балансу між суспільними інтересами та гарантіями самостійності та незалежності суддів.

1.3. Міжнародні стандарти прозорості процесу відбору суддів

Питання закріплення основних принципів щодо відбору суддів в міжнародних угодах та актах не одноразово піднімалось різними європейськими та світовими міжнародними організаціями. Закріплення таких стандартів та принципів робить можливим як сталий розвиток та збереження демократичних традицій серед країн розвинених демократій, так і може слугувати взірцем та маяками для тих країн, які тільки продовжують побудову власних державних інститутів. До таких країн можна віднести і Україну, особливо в контексті судової реформи, яка з різною ступеню інтенсивності триває в нашій країні вже не перший рік. Також, під час розробки профільних законопроектів, що стосуються судової

системи, доволі часто український законодавець звертається за експертним висновком до Венеціанської комісії, також, під час відбору суддів до нового Вищого антикорупційного суду були залучені міжнародні експерти, які долучились до комісії з проведення конкурсу на формування суддівського складу нової установи, що важливо, як міжнародні правозахисні організації, так і українські правознавці позитивно оцінюють цей досвід. Більш того, в проекті закону про зміни до ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» також передбачена можливість залучення міжнародних експертів до процесу перевірки професійних та моральних якостей діючих членів ВРП. [38]

Крім того, Україна є підписантом та учасником багатьох міжнародних договорів в сфері захисту прав людини та громадян власної держави, в яких своє місце відводиться і питанню забезпечення законного та справедливого судочинства. З огляду на це, цілком доцільно виглядає під час пошуку оптимальних моделей функціонування органів судової влади та суддівського самоврядування, зокрема, в сфері проведення суддівського відбору, залучати найкращі зарубіжні та міжнародні моделі з проведення таких конкурсів, аналізувати законопроекти на відповідність міжнародним актам та зобов'язанням України в сфері захисту прав людини, ефективного врядування та боротьби з корупцією.

Серед міжнародних актів є такі, в яких йдеться як про гарантії незалежності суду та здійснення незалежного судочинства, так і про сам процес відбору суддів. Наприклад, в 1985 році Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято «Основні принципи незалежності судових органів». Окрім загальних гарантій незалежності суду, в цьому документі також вказувалось на необхідності здійснення належного відбору суддів, а також на важливість відповідної кваліфікації суддів. Подальший розвиток цих принципів втілюється у Загальній (Універсальній) хартії судді від 1999 року, в якій детальніше описуються професіональні критерії відбору суддів, а також в «Бангалорських принципах поведінки суддів» 2006 року, які більш

детально описуються сучасні стандарти судді в контексті його моральності та етичності. [39, с. 77-78]

Також, ми можемо звернутись до Європейської хартії про статус суддів, в якій вказується, що відбір суддів має базуватися на основі «здатності вільно і неупереджено оцінювати правові питання, які будуть передаватися їм на розгляд, і застосовувати закон по ним, не ущемляючи почуття власної гідності особистості».[39,с.79;11] Таким чином, наголошується на необхідності відбору суддів на основі професійних принципів, які були б єдиними для всіх кандидатів, що вже є підґрунтям для організації чесного та прозорого конкурсу.

Стаття ж 9 Загальної (Універсальної) хартії суддів присвячена питанню відбору суддів. Як вказано в цій статті, «Обрання судді на посаду має відповідати об'єктивним та прозорим критеріям і базуватися суто на його професійній кваліфікації. Якщо обрання на посаду не відбувається іншим шляхом згідно з встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке обрання має здійснювати незалежний орган, що включає достатню кількість представників судової влади.»[39, с. 78; 12] Як бачимо, в цьому документі вже прямо приділяється увага прозорості суддівського відбору та обов'язковості його базування на професійних та єдиних критеріях. Також, варто зазначити, що в цьому документі, як і Європейській хартії про статус суддів також окремо наголошується на необхідності проведення відбору та ухвалення кар'єрних рішень щодо суддів переважно суддівськими незалежними органами, більшість в яких складали б судді.

В цілому, аналізуючи основні міжнародні акти, де б йшлося про засади проведення суддівського відбору, забезпечення стандартів його проведення та гарантій об'єктивності таких конкурсів, можна навести основні спільні характерні риси для таких актів:

- «1) неможливість формулювання корпусу професійних суддів з будь-якою дискримінацією самовираження особи (винятком є належність до громадянства держави);
- 2) існування спеціального органу державної влади, який приймає рішення щодо добору кандидатів на посаду судді;
- 3) більшість членів цього органу повинні бути вже працюючі професійні судді;
- 4) високий рівень правової культури, правової свідомості кандидата на посаду судді та ін». [40; с. 357-358].

Перевірку дотримання всіх цих важливих стандартів та принципів неможливо було б забезпечити без контролю за проведенням таких процедур та конкурсів, а необхідною умовою забезпечення такого контролю є прозорість процесів встановлення критеріїв відбору, оцінювання кандидатів на відповідність цим критеріям та прийняття фінального рішення щодо кандидата. Також, як ми бачимо на прикладі Загальної хартії судді, питанню проведення прозорого та об'єктивного конкурсу присвячено окрему статтю цього документу, відповідно забезпеченню прозорості цього процесу приділяється увага на одному рівні з такими питаннями, як забезпечення незалежності суду, статус суду, суддівське самоврядування і так далі. Як вказано в статті 1 цієї хартії, «судді в своїй роботі повинні забезпечувати права кожного на чесний та справедливий розгляд справи в суді.». [12] Тож, досягнення цієї цілі неможливе без забезпечення прозорості відбору суддів, так само як неможливе і без незалежності судді, суддівського самоврядування, імунітету судді, особливого його статусу і тд. Виходячи з цього, виходить доцільним розглянути питання важливості прозорості суддівського відбору в контексті забезпечення права на справедливий суд нарівні з іншими механізмами забезпечення незалежності та справедливості судочинства.

Так, згідно Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожній людині гарантується право на справедливий суд (стаття 6), доступ до ефективного юридичного захисту (стаття 13). [41] Україна, як одна з держав-засновниць ООН, також долучилася до Конвенції, а тому здійснення справедливого судочинства є ще й міжнародним зобов'язанням нашої держави.

«Як зазначає С. Бігун, правосуддя являє собою зв'язок права та справедливості, права та суду. А суд і право виступають знаряддям досягнення справедливості. Також учений розглядає справедливість як мету правосуддя... Право на справедливий суд передбачене в низці міжнародно-правових актів, які визнано й ратифіковано Україною. Зокрема, положенням статті 10 Загальної декларації прав людини 1948 р. проголошується право кожної людини на те, щоб її справу було розглянуто прилюдно та з дотриманням усіх вимог справедливості належним і безстороннім судом. Пунктом 1 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. визначається право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, належним і безстороннім судом, створеним на підставі закону»[42, с. 32; 43; 44; 45]

Задля однозначного формулювання варто визначитись, що в контексті даного питання слід розуміти як справедливий суд, який би відповідав вимогам Конвенції. ОБСЄ виділяє такі основні критерії, які можуть характеризувати суд як справедливий:

- «1. Право на доступ до суду – реальна можливість доступу до національних судових інстанцій та участі в розгляді справи на зрозумілій та доступній особі мові спілкування.
2. Принцип рівності можливостей – справедливий баланс, відсутність обмежень чи привілеїв, рівність процесуальних можливостей.

3. Незалежний та неупереджений суд (із суб'єктивної та об'єктивної сторін), створений на підставі закону, що використовує законні повноваження для розгляду відповідної категорії справ.

4. Розумні строки розгляду, що також має включати виконання прийнятого судом акта та максимально скоротити період правової невизначеності для особи, яка зажадала захисту порушеного права.

5. Публічність розгляду справи – відкритість судового процесу для учасників судового розгляду та громадськості.

6. Презумпція невинуватості. Щодо особи, яка підозрюється у скоєнні злочину або правопорушення, припускається невинуватість доти, доки її вину не буде доведено в порядку, передбаченому законодавством, і встановлено вироком суду, що набрав законної сили.

7. Процедурні гарантії учасників правовідносин, недопустимість скасування чи обмеження судового контролю в певних сферах або щодо певних категорій справ.

Зазначені стандарти справедливого судового розгляду вирізняються складним і взаємопов'язаним характером, спрямованим на забезпечення належного відправлення правосуддя» [46, с. 3-4; 47].

Таким чином, особливо звертаючи на увагу на необхідність незалежності та неупередженості суду, а також того, що в більшості міжнародних актів проведення прозорості та чітко заснованої на рівних критеріях процедури відбору суддів є абсолютно рівним з усіма іншими механізмами забезпечення незалежності суду, то можемо прийти до висновку, що проведення прозорого та чесного конкурсу з відбору суддів є необхідною умовою для утворення чесного та справедливого суду, який задовільнив би права особи на справедливий суд.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Здійснення судочинства є виключною функцією та обов'язком судової системи. Судова гілка влади в Україні є відокремленою та незалежною від виконавчої та законодавчої гілок, що цілком відповідає встановленим стандартам щодо розподілу влади.

Конституцією та законами України встановлено, що суди в своїй діяльності зобов'язані здійснювати судочинство законно, чесно та справедливо, зачищаючи права людей та верховенство права. Ефективне виконання судом та суддями своїх функцій має величезне значення як для суспільства, так і для держави. Успішне виконання судом своїх завдань має наслідком злагоду та процвітання в суспільстві, а неможливість цього несе в собі небезпеку недовіри з боку людей до суду, до держави та законності загалом. В такому разі, альтернативою верховенства права та законності є хаос та свавілля.

Тому для належної роботи судової системи, вкрай важливим є відповідне забезпечення судів такими суддями, які мають змогу достойно та на належному рівні виконувати свою роботу. Під час своєї роботи суддя кожен день стикається з багатьма труднощами та різноманітними ситуаціями, які вимагають від нього високих професійних, комунікаційних та моральних якостей. Тож, доволі складною та неординарною задачею є виділення як серед кандидатів, так і діючих суддів, тих хто успішно справляється з покладеними на нього функціями, так і тих, хто з не в змозі здійснювати судочинство.

Ефективним вирішенням цієї задачі є проведення конкурсу серед кандидатів на посаду суддів, а також серед претендентів на місця в судах вищих інстанцій. Проведення об'єктивного та справедливого конкурсного відбору дає змогу не лише відібрати найкращих та найбільш достойних кандидатів на суддівські посади, а й забезпечити в майбутньому їх незалежність та незаангажованість, що є необхідною умовою для

дотримання принципів незалежного та справедливого судочинства. Під час розробок стандартів та методик для проведення відбору в розпорядженні судових органів є напрацювання та рекомендації як вітчизняних науковців та спеціалістів, так і міжнародних експертів, європейських організацій, міжнародні акти та конвенції. Увесь цей доробок складає спільний комплекс міжнародних стандартів, імплементувавши які можливо побудувати незалежну, професійну та моральну судову систему.

Протягом останніх років українськими законодавцями було прийнято багато змін, які мали на меті проведення судової реформи, підвищення якості судочинства та підвищення довіри до судової влади в Україні. Було зменшено політизацію процесу призначення суддів та вдосконалено проведення суддівського відбору, значно підвищено незалежність органів суддівського самоврядування, створено новий конституційний орган – Вищу раду правосуддя.

Втім, як стало очевидним після прийняття змін, важливим є також забезпечення балансу між незалежністю суддівських органів та їх підзвітністю. Втілення найкращих європейських та світових практик з провадження судочинства неможливе без забезпечення доброчесності, відкритості, публічності та прозорості процесів ухвалення рішень, в тому числі й під час суддівського відбору.

Тож, незважаючи на деякі здобутки останніх років, невирішеними досі залишаються доволі багато питань щодо прозорості та відкритості конкурсних відборів суддів, тому їх вирішення є важливим завданням на шляху до побудови чесного та справедливого суду, забезпечення якого є обов'язком нашої держави відповідно до міжнародних угод та конвенцій.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ В ПРОЦЕСІ СУДДІВСЬКОГО ВІДБОРУ

2.1. Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості при відборі суддів

В попередніх частинах роботи ми аналізували сутність та завдання здійснення процесу суддівського відбору, прийшовши до висновку, що метою такого відбору є проведення такого оцінювання, при якому на суддівські посаду обиралися б найбільш професійні та кваліфіковані кандидати, при цьому відсіювались би та на проходили попередню перевірку ті, хто не відповідає вимогам щодо етичності та доброчесності судді.

При цьому, звичайно, важливо законодавчо закріплювати правила та критерії такого відбору, механізми та інструменти забезпечення чесності та відкритості такого відбору з метою прийняття незалежного рішення щодо кандидатів. Як наслідок, це створювало б умови і для обрання таких кандидатів, які б здійснювали судочинство якісно, незалежно та лише на підставі закону та внутрішніх моральних переконань. Протягом останніх років законодавець здійснив досить багато спроб юридично закріпити такі норми, вносячи зміни як до Конституції України, так і до нормативно-правових актів, що стосуються статусу суддів, їх діяльності, процесів відбору, призначення та притягнення суддів до відповідальності. Варто зазначити, що деякі з прийнятих змін доволі позитивно було оцінено як українськими правниками, так і міжнародними експертами.

Проте, окрім формалізованих норм щодо відбору, важливим також є фактичне виконання цих процедур. Одним з можливих інструментів належного виконання всіх процедур з оцінювання та призначення суддів є

контроль за їх проведенням та постійний аналіз та моніторинг рішень, що приймаються відповідними суддівськими органами.

Як вказується у звіті за результатами оцінювання України «Четвертий раунд оцінювання. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів», який складено експертами GRECO, «як і у випадку будь-якого судді, у край важливо забезпечити, щоби спеціалізовані судді для розгляду корупційних справ високопосадовців обирались за прозорою процедурою на основі об'єктивних критеріїв». [48, с. 35]

Також в консолідованому документі висновку «Оцінка судової реформи в Україні за період з 2014 до 2018 року та відповідність реформи стандартам і рекомендаціям ради Європи», яку підготували експерти Ради Європи в рамках проекту «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», наголошується, що «прозорість є одним з основних елементів судової системи, яка відповідає принципам верховенства права». Крім того, в цьому ж висновку вказується на те, що одним з можливих та дієвих інструментів контролю за проведенням суддівського відбору та підвищення прозорості цього процесу є залучення представників громадськості. [49, с. 12]

Незважаючи на те, що європейськими експертами вказується на те, що в міжнародних європейських стандартах немає згадки про залучення громадськості до формування та оцінки діяльності судової системи, але таке залучення може бути виправданим у випадку існування такого підходу в перехідний період в державах, де довіра до судових інституцій є низькою, а судді здебільшого вважаються населенням корумпованими, до таких країн група експертів GRECO відносить і Україну. [49, с. 11; 48, с. 39]

На підтримку цього слушно буде згадати про Конвенцію проти корупції, яка була прийнята ООН 2003 року. В ній наголошується на обов'язковості участі представників громадськості в процесі прийняття

подібних рішень, участі в державних конкурсах, тощо з метою підвищення прозорості та обізнаності населення щодо особливостей роботи державних органів. [51, с. 192; 52]

Виходячи з цього, можна сподіватись, що залучення представників громадськості до процесу відбору суддів може стати запорукою підвищення довіри до інституту суду в цілому. Адже саме існування можливості залучення представників суспільства до не лише відбору, а й контролю за діяльністю суддів є фактором, що здатен підвищити рівень комунікації та довіри між публічною владою та громадянами країни. Проте, необхідно визначити, що ж являє собою громадськість та яким чином вона може мати вплив на судову владу.

«У юридичній енциклопедії міститься теоретичне визначення «громадськості» як соціально активної частини суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Для громадськості властиві: потреба у комунікації, колективна діяльність, перевага громадських інтересів над приватними, активне вираження своєї суспільної позиції тощо. Важливою сферою діяльності громадськості є її участь у державно-правових заходах» [53, с. 187; 54, с. 640].

Втім, можливі й більш широкі визначення даного поняття. Так, наприклад, за визначенням В.Г. Королько до громадськості можна віднести: «1) соціально-активну частину суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Для діяльності такої частини суспільства потрібні певні організації. ... 2) споживачі, партнери, конкуренти, аудиторія ЗМІ, фінансові структури, учасники політичного життя, соціокультурних рухів; 3) групи людей всередині організації або поза нею, з якими організація так чи інакше взаємодіє» [55, с. 631; 56, с. 10]. Також до цієї групи можна віднести досить широке коло осіб, наприклад, представників наукового середовища, журналістів та активістів, які

висвітлюють діяльність в сфері права, правозахисників та всіх хто тим чи іншим чином стикався з діяльністю судової влади.

С. Прилуцький наводить два приклади того, яким чином представники громадськості можуть брати участь у діяльності судової влади: перший – це безпосередня участь у здійсненні судочинства, за українським законодавством для цього передбачено функціонування суду присяжних та другий – це забезпечення відкритості та гласності в роботі суду, органів судової влади, можливості доступу до судової інформації, її висвітлення та осмислення, саме другий спосіб комунікації та співпраці між представниками громадськості та судової влади і є об'єктом нашого дослідження в даному підрозділі роботи. [57, с. 54; 58; с. 348-349]

Розмірковуючи на тему того, чи може залучення громадськості стати основою для відновлення довіри до судової влади та підвищення якості комунікації між суспільством та судом, В.Н. та В.Н. Кравчук вказують на те, що «в умовах сьогодення судова влада в Україні перебуває у кризовому стані. Судова влада бореться і відстоює свою незалежність, а суспільство домагається більшої її відкритості та прозорості. Однак у ситуації, коли суди комунікаційно віддалені від суспільства, а судді в очах громадськості – закрита верства, утворюється інформаційна порожнеча, що зумовлює кризу взаємної довіри суспільства і суддів, утворює прірву між судовою владою і громадянами, робить суди надзвичайно вразливими, а суддів – беззахисними. Така ситуація підриває й без того низький рівень довіри суспільства до судових органів.» [59, с. 11]

Дійсно, як у висновках вітчизняних експертів, так і рекомендаціях міжнародних експертів йдеться про важливість недопущення надмірної закритості судової влади у процесі своєї діяльності, залучення представників громадськості, в тому числі до процесів призначення суддів

та членів органів суддівського самоврядування, а також їх перевірки на відповідність моральним та етичним вимогам до судді.

Як бачимо, до громадськості можна віднести не лише організації, а й індивідуальних громадян, які провадять певну діяльність з метою захисту прав та свобод, своїх або інших осіб, або публічно привертають увагу до проблем діяльності владних суб'єктів. В той же час, судова влада в Україні – це незалежна та самостійна гілка влади, до завдань якої, з поміж інших, відноситься також і захист гарантованих законом прав і свобод громадян України та іноземців, що проживають в нашій країні. Тобто захист громадськості в тому числі. Тому, цілком закономірним виглядає той факт, що представники громадськості виявляють бажання брати участь в діяльності органів судової влади, спостерігати та контролювати виконання ними своїх владних повноважень, адже саме від законної та справедливої роботи суду залежить, в тому числі, й безпека та добробут громадськості.

Законодавством передбачено участь громадськості у проведенні суддівського відбору у спосіб утворення громадських рад при Вищій кваліфікаційній комісії суддів, завдання яких полягає в наданні оцінок моральним та етичним стандартам кандидатів на посаду судді. Наразі існують дві подібні ради – Рада громадської доброчесності, яка мала б допомагати у кваліфікаційному оцінюванні суддів та Громадська рада міжнародних експертів, яка займалась допомогою у відборі кандидатів до Вищого антикорупційного суду. При цьому закон України «Про Вищий антикорупційний суд» наділяє раду міжнародних експертів ширшими повноваженнями, ніж ті, які гарантовані Громадській раді доброчесності відповідно до закону «Про судоустрій і статус суддів». Так само, як і ГРД, рада міжнародних експертів допомагає ВККС оцінювати моральні та етичні якості судді, відповідності його майнового стану та способу життя декларації кандидата, його суспільну поведінку і так далі. При цьому, якщо

ГРД за законом виносить рішення про невідповідність судді або кандидата на посаду судді вимогам стосовно його професійних та моральних якостей, то Вища кваліфікаційна комісія суддів може підтвердити або не підтвердити такий висновок ГРД. Тобто, у ВККС існує можливість проігнорувати рішення ГРД та дозволити подальшу участь кандидата у конкурсі, або ж ні. У випадку ж відбору до ВАКС, громадська комісія має дещо інші повноваження. В цьому випадку ВККС разом з громадською радою міжнародних експертів на спільному засіданні розглядають питання відповідності кандидата критеріям судді. При цьому для винесення позитивного для судді рішення необхідно схвалення не менш як половини членів громадської ради. Як бачимо, таким чином створюється можливість відсіювання кандидатів, які не є достатньо добросовісними на думку громадської ради. [3;5]

Окрім закріплених законом гарантій участі у конкурсному відборі суддів та їх кваліфікаційному оцінюванні, представники громадськості також мають можливість самостійно здійснювати громадський нагляд за проведенням відбору суддів, ухваленням рішень щодо подальшої кар'єри судді, розглядом дисциплінарних проваджень щодо суддів. Вже зараз існують громадські організації, які займаються моніторингом способу життя суддів, незалежною від НАЗК оцінкою їх декларацій, аналізом судових рішень, які суддя виносить. Крім того, також представники громадськості разом з засобами масової інформації можуть поширювати інформацію про недобросовісну та таку, що паплюжить статус судді поведінку.

Більш того, прозорість проведення конкурсного відбору суддів та контроль прозорості цього процесу будь-якими зацікавленими особами можливо досягти, використовуючи передбачені законом інструменти, наприклад, відповідно до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», Вища

кваліфікаційна комісія зобов'язана публічно оголошувати про наявні вакансії на місце судді, надавати прогноз стосовно кількості вакантних посад, проводити відбір відповідно до встановлених законом процедур та критеріям, розміщувати на своєму веб-сайті результати конкурсу та рейтинговий список. На додаток, відповідно до ст. 72 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», ВККС зобов'язана забезпечувати прозорість відбіркового та кваліфікаційного іспитів, тому під час цих етапів відбору, а також під час перевірки робіт можуть бути присутніми представники засобів масової інформації, громадських об'єднань, судді, адвокати, представники органів суддівського самоврядування, а також кожний кандидат на посаду судді, який брав участь у складенні відповідного іспиту. Під час же кваліфікаційного оцінювання судді дозволяється бути присутніми взагалі будь-якій заінтересованій особі.

Тож, підсумовуючи, можемо бачити, що законом передбачено доволі широкий інструментарій для контролю за проведенням суддівських конкурсів, зокрема, для контролю за дотримання стандартів прозорості під час відбору на вакантні посади. Використовуючи ці наявні методи, громадяни України, які заінтересовані в побудові незалежної та професійної судової системи, можуть долучатись до процесів оцінки суддів та їх обрання. Внаслідок доволі тривалих попередніх спроб судових реформ, які не стали однозначно вдалим, Україні довелось звернутись до ідеї залучення представників громадськості до формування судового корпусу. Так як така ідея є доволі новою та нехарактерною для судових систем країн більш розвинених демократій, то в даній ситуації є майже неможливим спиратись на практичний досвід інших країн, тому вкрай важливим є дослухатись до порад міжнародних експертних організацій в сфері права, судочинства та дотримання прав людини, таких як Рада Європи, Венеціанська комісія, GRECO та інші. Тож, таким чином, аналізуючи

вдалий досвід та виправляючи проблемні аспекти залучення громадськості до судового відбору, ми зможемо вірно та збалансовано побудувати взаємодію між органами судової влади та самоврядування та представниками громадськості, таким чином знайшовши гармонію між необхідністю дотримання незалежності суду та принципами гласності, прозорості та підзвітності будь-якої влади, в тому числі, й судової.

В наступному ж підрозділі роботи ми проаналізуємо єдиний постійно діючий громадський орган, створений при ВККС, який за законом може брати участь в проведенні суддівського відбору – Громадську раду доброчесності. Ми проаналізуємо витоки та необхідність існування такого органу, його законного статусу, позитивні здобутки, пов'язані з роботою ГРД та проблемні питання, які виникли під час її діяльності.

2.2 Громадська рада доброчесності – статус, функції, завдання

Як було встановлено в попередніх частинах роботи, залучення представників неурядових організацій та громадянського суспільства останніми роками набуло поширення не лише в Україні, а й в зарубіжних країнах, в тому числі країнах Європейського союзу, до загальних цінностей якого відноситься, в тому числі й верховенство права та справедливе судочинство. Отже, досягнення цих цілей можливо серед іншого, й через підвищення прозорості процедур судового відбору та підвищення довіри в суспільстві як до критеріїв відбору, так і до суду в цілому.

Для вирішення цих задач в 2016 році було утворено Громадську раду доброчесності. Відповідно до закону України «Про судоустрій і статус суддів», ГРД створена з метою сприяння ВККС встановленню відповідно або невідповідності судді встановленим нормам професійної етики та

добročесності. Відповідно до ч. 6 ст. 87 закону, Громадська рада доброчесності:

- «1) збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);
- 2) надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);
- 3) надає, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до дос'є кандидата на посаду судді або до суддівського дос'є;
- 4) делегує уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді);
- 5) має право створити інформаційний портал для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів, кандидатів на посаду судді.» [3]

Варто також спробувати відійти від формальних, зафіксованих в законодавстві завдань та функцій цього органу, проаналізувавши витоки його створення, цілі його діяльності, причини ефективності або ж неефективності його роботи, а також розглянути наявні, іноді полярні думки щодо його діяльності.

Безперечно, витоки як судової реформи 2016 року, так і створення Громадської ради доброчесності знаходяться в 2013-2014 роках. Саме під час та після Революції гідності став очевидним той незадовільний стан судової системи, в якому вона перебувала.

«Для євромайданівських протестувальників однією з найважливіших була судова реформа. Більшість (94%) респондентів назвали корумпованість суддів основним фактором, який підриває довіру до судової системи. Серед інших факторів були також названі залежність суддів від політиків (81%) та олігархів (80%); вирішення судових справ за гроші (77%); та взаємне прикриття у системі правосуддя (73%)⁴. Дослідження, яке у травні-червні 2016 року проводила компанія «GFK Україна» у рамках проекту USAID «Справедливе правосуддя», свідчить про надзвичайно низький рівень довіри до судової влади (10% респондентів) та органів прокуратури (11%)⁵. Відповідно до дослідження компанії Dragon Capital та Європейської бізнес асоціації, здійсненого у вересні 2016 року, міжнародні інвестори вважають, що найбільшими перепонами для інвестування в Україну є масова корупція (середній показник – 8,5 балів із 10 можливих) та недостатня довіра до судової системи (7,5 балів). Найбільш позитивними кроками, які має зробити українська влада для залучення міжнародних інвестицій, на думку інвесторів, є перезавантаження судової системи за рахунок люстрації її діючих представників і залучення нових суддів (середній показник – 7,6 балів із 10 можливих), а також притягнення до відповідальності багатьох високопосадовців і суддів за корупцію (7,4 балів)» [48, с. 9]

Така низька довіра до суду та його негативна репутація щоразу завдавали шкоди авторитету та статусу судової системи України. В той же час, Вища рада юстиції, яка мала б опікуватись підтриманням незалежності та справедливості суду, в цей період за твердженням Л.О. Корчової та І.М. Короленко перетворюється на політично залежний і керований орган, що не здатен виконувати свої функції. [60, с. 52].

Окрім того, під час подій Революції гідності, непоодинокими були випадки неправосудного притягнення до адміністративної та кримінальної

відповідальності учасників протестів. Таким чином, суд перестав виконувати свою роль як органу, що має стояти на охороні закону та справедливості, захищати громадян своєї країни від сваволі та посягань на їхні права. В 2014 році було прийнято закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Відповідно до пояснювальної записки до законопроекту, його метою було підвищення авторитету та довіри до суду, особливо в контексті дискредитації ВРЮ та неправосудних та свавільних рішень судів, які передували прийняттю закону. Варто також згадати про те, що внаслідок різкого підвищення суспільної активності громадян після завершення революції, деякі з них звернули увагу також і на nereформовану, непрозору та закриту судову систему, яку майже не торкнулась зміна влади. Внаслідок цього все частішими були випадки проведення масових акцій протесту біля судів, сутичок біля них, а також навіть застосування фізичного насильства щодо суддів. Як наслідок, прийняття закону «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» могло мати на меті також недопущення свавільного суду щодо самих суддів з боку громадян, адже передбачало проведення перевірки винесених суддями рішень та звільнення скомпрометованих суддів в разі встановлення порушень. Так само створення Громадських рад при органах судового врядування створювало б представникам громадськості легітимну та легальну можливість брати участь в контролі за діяльністю суду та очищенні судової влади в країні.

Проте, майже на початку роботи ГРД почались дискусії стосовно діяльності цього органу. Основними спірними питаннями стали повноваження членів ГРД під час проведення оцінювання суддів, меж їх розгляду, визначеності критеріїв доброчесності, а також співрозмірністю між принципами незалежності судді та його підзвітністю. Також згодом почали виникати конфлікти між ГРД та ВККС через не підтвердження

комісією невідповідності деяких суддів критеріям доброчесності. Також як відповідь на негативні висновки про їх моральні та етичні якості, деякі судді позивались до адміністративних судів щодо відміни висновків ГРД. Всі ці ситуації потребують оцінки з точки зору як українського законодавства, так і міжнародних стандартів.

Важливим документом в цьому контексті є Висновок щодо регламенту Громадської ради доброчесності, підготовлений міжнародним експертом Ради Європи Діаною Ковачевою в рамках програми «Підтримка впровадження судової реформи в Україні». В цьому документі проаналізовано регламент ГРД та його відповідність основним європейським принципам та правилам щодо незалежності суду та його підзвітності суспільству. Так у висновку вказується як на позитивну роль участі громадськості в процесі відбору суддів, так і недоліків регламенту ГРД та її процедур. Як насамперед зазначається в дослідженні, не можна ототожнювати незалежність судді та його не підзвітність за результатами його судочинства. Тим не менш, відповідальність судді за ухвалені ним рішення повинна обмежуватись можливістю перегляду та зміни рішення по справі, за виключенням випадків, коли мова йде про свідоме ухвалення неправосудного рішення.[61, с. 4; 50]

Варто зазначити, що на момент описуваного дослідження залишалася чинною стаття Кримінального кодексу України, якою встановлювалась відповідальність судді за ухвалення завідомо неправосудного рішення. Тому оцінка громадським органом правомірності винесення суддею того чи іншого рішення може викликати сумнів в його правовій грамотності, а також в дотриманні принципу незалежності судді. Оцінку ж винесення суддею неправосудного рішення внаслідок недостатньої кваліфікації мають здійснювати самі судді, які здатні провести правовий аналіз справи. А розслідуванням незаконного впливу на суддю та отримання ним

неправомірної вигоди повинно бути віднесено до компетенції антикорупційних правоохоронних органів.

Доповідь продовжується обґрунтуванням необхідності дотримання принципу незалежності судді. Як вказується з посиланням на висновок Венеціанської комісії, «попри похвальну мету забезпечення високих стандартів через систему оцінки, вкрай складно примирити незалежність судді з системою оцінки його діяльності. Якщо треба обирати щось одне з двох, то головною цінністю є суддівська незалежність» [61, с. 5]

Щодо можливості подолання рішення про не відповідність судді критеріям доброчесності рішенням ВККС, то доповідачка зазначає про те, що згідно з законом «Про судоустрій і статус суддів» та Регламентом Громадської ради доброчесності, роль цього громадського органу полягає в сприянні ВККС в оцінці судді як такого, що відповідає або не відповідає критеріям доброчесності. «Це положення відповідає європейським стандартам і, зокрема, §37 Висновку КРЕС No3: «З метою захисту суддівської незалежності, оцінювання повинно проводитися переважно суддями». Цей принцип має застосовуватися під час ухвалення остаточного рішення про призначення суддів та кандидатів на посаду судді в Україні. Слід зазначити, що європейські стандарти не забороняють фахівцям, які можуть зробити корисний внесок до процесу оцінювання, брати в ньому участь, проте їхня роль може бути лише дорадчою, а не вирішальною.» [61, с. 6]

Також додатково вказується на необхідності більш детального закріплення порядку ухвалення рішень, аналізі та перевірці фактів, що розглядаються. Варто зазначити, що на виконання рекомендацій, наданих в вищевикладеному аналізі, в 2019 році ГРД затвердила Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям

доброчесності та професійної етики, в яких більш детально зафіксовано критерії оцінювання судді. [62] Проте, навіть в згаданих критеріях все одно лишаються можливості для фактичної оцінки представниками громадськості рішень, ухвалених суддею, а також до ознак недоброчесності судді також віднесені склади деяких кримінальних злочинів, наприклад, п. 1.7 Регламенту корелюється зі статтею 376-1 Кримінального кодексу (Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду), доказування яких здійснюється у відповідності до КПК України. Можливим варіантом вирішення цієї проблеми є віднесення до компетенції ГРД оцінки лише моральних та етичних якостей судді.

Так само варто вказати на проблему комунікації ГРД та ВККС стосовно висновків Ради про недоброчесність суддів. Відповідно до закону, ГРД здійснює допоміжну роль в оцінюванні якостей судді, вирішальне рішення все ж таки залишається за ВККС. Проте, ГРД та громадські активісти неодноразово виступали з критикою рішень ВККС стосовно підтвердження доброчесності судді, стосовно якого попередньо було ухвалено негативний висновок.

Вказують на спірність повноважень та діяльності ГРД й міжнародні експерти. Так, наприклад, у звіті GRECO вказується, що час від часу члени ГРД не до кінця вірно розуміли свої повноваження, бачучи свою роль не лише в нарадчій допомозі ВККС, а й в контролі за процедурою відбору й наданні висновків щодо нього. Також, в звіті Ради Європи щодо судової реформи в Україні вказується на те, що не існує європейських стандартів, які б передбачали участь громадських органів не лише в наданні порад й інформуванні суддівських органів, а й їхню участь у прийнятті рішень. Відповідно ж до закону ГРД має безпосередній вплив на процес прийняття рішень щодо судді, так як в разі ухвалення ГРД негативного рішення щодо судді необхідне ухвалення рішення кваліфікованою більшістю членів ВККС

для подолання такого рішення. Також вказується на конфлікт інтересів в ситуаціях, коли під час діяльності ГРД роботу суддів оцінювали діючі адвокати. Відповідно до цього рекомендується більш точно визначити повноваження ГРД, обмеживши їх наданням інформаційною підтримкою ВККС та дорадчим правом при ухваленні рішення, або ж взагалі визначитись, чи потрібен взагалі окремий орган для представництва громадськості. Альтернативою цього могло б стати розширення представлення громадськості в складі самого ВККС. [48, с. 39; 49, с. 12-13]

До речі, цілком можливо навести приклади країн з таким представництвом. Як перший приклад розглянемо процедуру відбору суддів в Литві, яка також має в своїй історії знаходження в складі СРСР та досвід реформування судової системи. Згідно законодавства цієї країни, відбором суддів займається Відбіркова комісія з відбору суддів. До складу цієї комісії входять як судді, так і представники громадськості, більш того, судді складають всього 3/7 з кількості членів комісії, які призначаються Президентом країни. Загалом комісія оцінює досвід, професійні навички, мотивацію, моральні якості кандидата, при цьому визнаючи, що професійні навички не завжди є вирішальними при визначенні спроможності особи здійснювати судочинство. Як бачимо, такий підхід відводить представникам громадськості навіть більші повноваження з відбору нових суддів, ніж самим суддям. Ще одним прикладом залучення громадськості до судового відбору є Нідерланди. В цій країні діє спеціальний орган – Національна комісія з відбору суддів, яку можна порівняти з нашою ВККС, адже до повноважень цього органу також належить підготовка та відбір суддів. Незважаючи на те, на цей раз в суб'єкті відбору суддів більшість становлять самі судді, варто зазначити, що в нього також входять різні представники суспільства. Щоправда, призначенням їх все одно опікується рада суддів. Тож на неї покладене завдання з відбору дійсно незалежних та

чесних представників громадського середовища, адвокатів, науковців, тощо. [63, с. 49-54].

Також проблемним питанням було тлумачення судами правового статусу ГРД. Деякі з суддів, щодо яких комісія ухвалювала рішення щодо невідповідності критеріям доброчесності позивались до Окружного адміністративного суду м. Києва, який визнавав протиправними та відміняв висновки ГРД. [64]

Розглядаючи з правової точки зору діяльність та рішення суду, слід звернути увагу на те, що відповідно до Кодексу адміністративного судочинства, на розгляд адміністративного суду можуть виноситись питання щодо діяльності органів, які наділені владними повноваженнями. Відповідно до правової позиції ГРД, громадська рада не є такою, що наділена владними повноваженнями, оскільки виконує допоміжні функції в оцінці ВККС суддів. В той же час, «не є органом державної влади, органом місцевого самоврядування, не має статусу будь-якого іншого суб'єкта, що здійснює владні управлінські функції на основі законодавства. Громадській раді доброчесності не делеговано жодних повноважень, які можуть розглядатися як владні управлінські функції. А отже, Громадська рада доброчесності не може бути стороною (відповідачем/ позивачем), третьою особою в адміністративному процесі.»[65].

Таку саму думку роком пізніше сформував Верховний суд у справі за позовом вже до Громадської ради міжнародних експертів, яка займалась допомогою у відборі суддів до Вищого антикорупційного суду. Після того, як кандидати, які не пройшли відбір ГРМЕ почали подавати позови з вимогами про скасування висновків громадської ради. За рішенням суду, ГРД, так само як і ГРМЕ не виступає самостійним органом в процесі прийняття рішення про обрання судді, а лише здійснює допомогу ВККС. А

так як ВККС і є органом, який виконує покладені на нього законом функції з відбору суддів, то саме він приймає остаточне рішення щодо кожного судді. А отже, саме ВККС є належним відповідачем у адміністративних справах щодо оскарження результатів суддівського відбору. Варто відзначити, що так як відповідно до позиції, висловленої ГРД та Верховним судом, саме ВККС є належним відповідачем, а Громадська рада не є не тільки суб'єктом владних повноважень, а і юридичною особою, то і право на оскарження рішення адміністративного суду покладається на ВККС. Тим не менш, у випадку з оскарженням рішень ГРД, ВККС цим правом не скористалась.[66]

Таким чином, через постійні конфлікти та непорозуміння між ВККС та ГРД, а також як відповідь на зміни до Регламенту ВККС щодо висновків Громадської ради доброчесності, в 2018 році ГРД заявила про свій вихід з процесу оцінювання суддів.[67]

Тож варто зазначити, що залучення представників громадськості є позитивним досвідом, який досить успішно зарекомендував себе як на початку діяльності ГРД, так і особливо при здійсненні Громадською радою міжнародних експертів допомоги у формуванні складу Вищого антикорупційного суду. Також вдалий досвід залучення громадськості мають і деякі зарубіжні країни. При цьому законодавцю та представникам судової влади, а також громадськості ще необхідно продовжувати співпрацю та діалог задля відновлення роботи Громадської ради доброчесності при поновленні відбору на вакантні судові посади за участю перезапущеної Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Потрібно проаналізувати досвід роботи ГРД та ГРМЕ, зробити висновки, чому саме результати роботи громадської комісії за участі міжнародних експертів є більш вдалим. Необхідно більш чітко у випадку ГРД розмежувати повноваження громадських членів ради та членів ВККС задля уникнення в

майбутньому їх конфліктів. Також важливим у досягненні доброчесності та прозорості майбутніх складів судових органів є систематизація гарних практик залучення громадських рад з метою розширення такого залучення вже до формування, наприклад, Вищої ради правосуддя задля досягнення цілі здійснення прозорого відбору до складу цього органу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведення прозорого, чесного та об'єктивного суддівського конкурсу є надійним та перевіреним способом наповнення судової системи незалежними, професійними та етичними суддями. Для здійснення такого відбору потрібні як зафіксовані в законодавстві вимоги до проведення відбору, так і забезпечення коректної та об'єктивної оцінки кандидатів, створення рівних умов для всіх кандидатів.

Але для дотримання всіх цих умов важливо забезпечити належний рівень відкритості та прозорості конкурсного відбору. Недотримання стандартів щодо відкритості та прозорості під час ухвалення рішень робить судову систему закритою та замкненою на собі, створює ризик зайвої корпоративності та відірваності суддів від суспільства та його потреб. Тож забезпечення відкритості в роботі цих органів дозволяє уникати прийняття свавільних та необґрунтованих рішень суддями.

Така відкритість зробить неможливими усілякі зловживання та маніпуляції з результатами відбору. Одним з можливих дієвих варіантів забезпечення такої прозорості та відкритості є залучення представників громадянського суспільства до суддівського відбору. Важливо, що таке залучення може мати різні форми, такі як, наприклад, здійснення громадянського нагляду за відбором, надання рекомендацій щодо того або ж іншого кандидата, або ж безпосередня участь в прийнятті рішень щодо результатів конкурсу.

В Україні для вирішення проблеми забезпечення прозорості відбору суддів було утворено новий орган – Громадську раду доброчесності. Вона являє собою громадську раду, завданням якої є здійснення допомоги Вищій кваліфікаційній комісії суддів під час здійснення суддівського відбору. Зокрема, ГРД здійснює аналіз та надає висновок щодо відповідності або ж невідповідності кандидата критеріям професійної етики та доброчесності. Метою створення цього органу було надання представникам громадського

суспільства можливості мати свій вплив на наповнення судової системи кадрами, недопущення до судочинства та судових посад недоброчесних та непрофесійних кандидатів на посаду судді. Або ж надавало можливість домогтись звільнення скомпрометованого судді в разі проведення кваліфікаційного оцінювання.

Проте, варто вказати на те, що досвід такого залучення представників громадськості був доволі новим, особливо відносно європейських країн, які мають збалансовану та усталену судову систему, а отже, й не мають нагальної потреби в її реформуванні, вже не кажучи про потребу очищення від недоброчесних суддів. Тож, цілком прогнозованими були непорозуміння між представниками громадськості та суддями, які лише нещодавно отримавши підвищені гарантії власної незалежності, доволі скептично поставились до залучення громадянського суспільства до процесів ухвалення рішень, які стосуються судової системи. Так само і представники ГРД іноді не зовсім вірно розуміли свою роль та значення в проведенні конкурсу, що також викликало додаткові конфлікти.

Як наслідок, ми маємо ситуацію, за якою діючий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів розпущено, новий ще не утворено, представники Громадської ради доброчесності відмовились від подальшої участі в оцінці кандидатів, кваліфікаційне оцінювання суддів так і не завершено, а дефіцит суддів в місцевих судах постійно зростає.

Законодавцю ще належить врегулювати усі ці питання та спробувати збалансувати судову систему нашої держави, знайшовши баланс між принципами та необхідністю незалежності судової гілки влади та потребою в недопущенні її не підзвітності перед суспільством. Важливим у цьому також є співпраця з вітчизняними та міжнародними науковцями та експертами в сфері права, а також з міжнародними партнерами України.

Оптимізм в даній ситуації викликає вже наявний досвід залучення представників громадськості та міжнародних експертів в процесі

суддівського відбору. Мова йде про конкурс до Вищого антикорупційного суду, під час якого було утворено Громадську раду міжнародних експертів. Під час конкурсу до цього суду вдалось провести такий відбір, який відповідав всім міжнародним нормам стосовно відкритості та прозорості, а також викликав довіру, як з боку громадського суспільства, так і з боку суддівського корпусу.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ НЕДОЛІКИ КОНТРОЛЮ ПРОЗОРОСТІ ПРИ ВІДБОРІ СУДДІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

3.1. Поточні проблеми контролю прозорості при відборі суддів

В попередніх частинах роботи ми неодноразово аналізували зміни та нововведення в законодавстві останніх років щодо процедур відбору суддів. Нами було визначено причини необхідності запровадження таких змін та проведення перетворень у судовій системі.

Варто зазначити, що на шляху реформування судової гілки влади було досягнуто певних успіхів. Наприклад, було зменшено політизованість процесу призначення суддів, було створено новий конституційний орган суддівського самоврядування – Вищу раду правосуддя, змінено процедуру відбору суддів, підвищено її прозорість та гласність. Також було створено умови для залучення представників громадськості до суддівського відбору та створено спеціальну Громадську раду доброчесності, а також було запрошено до участі міжнародних експертів для формування складу нового Вищого антикорупційного суду.

Проте, на жаль, навіть враховуючи всі позитивні зміни та нововведення, судову реформу не можна вважати в цілому завершеною. На сьогодні існує ще досить багато проблем при здійсненні відбору, які ще тільки очікують на їх вирішення. Тому в цьому підрозділі роботи ми спробуємо проаналізувати ці недоліки та знайти причини їх утворення.

Насамперед, слід вказати на проблеми в самому процесі здійснення суддівського відбору. На жаль, на сьогоднішній день склалася ситуація при якій фактично неможливим є проведення конкурсів на вакантні суддівські посади. Так як прийняттям закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо

діяльності органів суддівського врядування» було припинено повноваження діючого на той момент складу ВККС, то відбір суддів мав би відновитись з оновлення складу ВККС та відновленням її роботи. Проте, згодом Конституційний суд визнав такими, що не відповідають Конституції ряд норм прийнятого закону, зокрема щодо проведення набору нового складу комісії, а також проведення кваліфікаційного оцінювання кандидатів на суддівські посади. Як наслідок, було заблоковано проведення конкурсів на нові суддівські вакансії, через що існуючий дефіцит суддівських кадрів ще більше посилюється. Крім того, наразі неможливим є проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів, а також кваліфікаційного оцінювання передбаченого законом. Як наслідок, існує загроза призначення кандидатів, які не пройшли перевірки, а також недотримання стандартів прозорості під час відбору та призначення суддів. В той же час, Вища рада правосуддя вважає за можливим здійснення саме такої процедури призначення суддів, які встигли пройти конкурс. [68]

Також деякі науковці виказують критичні зауваження до процедур відбору, зокрема, до тестування кандидатів. Наприклад, Рядінська В.О., Остапович В.П., Карпушова О.В., вказують на недоліки процедури тестування особистих морально-психологічних навичок кандидатів. Як вказується в дослідженні «До прозорості процедури тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей при кваліфікаційному оцінюванні суддів», при організації тестування для безпосередньо здійснення оцінювання було залучено на допомогу ВККС було залучено сторонню організацію – товариство з обмеженою відповідальністю. При цьому, ВККС не змогла надати для ознайомлення договір на здійснення такого тестування, або ж завдання та критерії для виконавця в процесі оголошення тендеру. Як вказується, тестування

особистих морально-психологічних навичок кандидатів включає в себе наступні етапи:

- 1) проходження тестування
- 2) проходження співбесіди з психологом
- 3) та складання висновку за результатами оцінювання. [30, с. 282]

Також, автори дослідження вказують на недоліки при проходженні тестування. Вказується на те, що незважаючи на доволі довгий досвід використання по окреmostі різних методик оцінювання, які використовуються по окреmostі, в випадку залучення їх до тестування суддів має місце не до кінця достовірне позиціонування призначення кожного окремого методу тестування та його безпосередньої функції. Наприклад, одна з методик, «General skills test позиціонулася як методика дослідження рівня логічного, абстрактного та вербального мислення суддів, в той час як представляє собою методику тестування загальних здібностей особистості і включає питання на розуміння тексту, абстрактне мислення, логічне мислення та математичне мислення. MMPI-2» подавалася як методика, спрямована на виявлення стресостійкості судді та психологічних ризиків у зв'язку з перебуванням ним на посаді, в той час як ця методика спрямована на «...виявлення рис і типів характеру, визначення стилю поведінки і спілкування, діагностування здатності до адаптації і прихованих психічних відхилень, оцінювання професійної придатності, вивчення емоційного стану та ступеню вираженості стресу»... Методика “HCS Integrity Check” видавалася за спрямовану на перевірку доброчесності судді, стійкості робочої мотивації, але за інформацією на сайтах автора методики ... призначений для цілей HR в «організаціях з вираженою управлінською вертикаллю»». [30, с.282-283]

Отже, як вказують спеціалісти в даній праці, процедура відбору методик не є зрозумілою та прозорою. На додаток автори вказують на непрозорість процесу відбору психологів для здійснення оцінювання, на неможливість перевірки отриманих результатів, що в купі з в цілому непрозорою процедурою оцінювання наводить на висновок про невідповідність даного процесу загальноприйнятим стандартам прозорості ухвалення рішень та прозорості публічного управління. [30, с. 282-283]

Також на деякі недоліки в організації тестування, а також в самому підході до його здійснення вказує М. Цуркан в своїй статті «Професійна компетентність у процедурах добору на посаду судді та кваліфікаційного оцінювання суддів». Аналізуючи вимоги до кандидата на посаду судді та діючих суддів, автор приходить до висновку, що під компетентністю як критерію відбору при проведенні суддівського конкурсу розуміється не лише професійна компетентність, тобто вміння судді здійснювати судочинство відповідно до вимог Конституції та законів України. В даному контексті під компетентністю розуміються навички та особисті якості особи в більш широкому розумінні – вміння працювати на державній службі, навчатись, підвищувати свої професійні навички, комунікативні навички особи. Таким чином, при проведенні відбору суддів або ж кваліфікаційного оцінювання необхідним є складання чітких та прозорих критеріїв для оцінювання як професійної компетентності суддів, так і загальної компетентності. Як відомо, свою професійну компетентність мають підтвердити як кандидати на посаду судді, що є цілком логічним, так і діючі судді, в рамках досі не завершеного кваліфікаційного оцінювання суддів, започаткованого з метою очищення судової системи від недоброчесних та непрофесійних суддів. Проте, незважаючи на те, що як для кандидатів, так і для діючих суддів оцінювання професійності відбувається здавалось би однаковим чином, а саме складанням іспиту,

можна виділити деякі спірні аспекти в цьому питанні. Зокрема, варто було б розглянути сутність здійснення оцінювання особи в процесі відбіркового іспиту, кваліфікаційного іспиту та кваліфікаційного іспиту в рамках кваліфікаційного оцінювання. [69, с.61-63]

Аналізуючи встановлені Вищою кваліфікаційною комісією суддів порядок та стандарти проведення та аналізу результатів кожного з вищезгаданих іспитів, М. Цуркан вказує на те, що за своєю суттю і наповненням вони встановлюють різні розуміння компетентності для діючих суддів та кандидатів на посаду судді, які бажають вперше зайняти цю посаду. В той час як кандидати мають шляхом проходження іспиту довести свій рівень володіння державною мовою, своє знання теоретичних знань, а потім вміння володіти та використовувати отриманні знання, застосовувати норми права, вести судові засідання, загалом здійснювати судочинство. В той же час, діючі судді вважаються такими, що «автоматично» мають достатній рівень теоретичних знань та володіння державною мовою, а тому перевірці підлягає лише можливість суддів здійснювати судочинство на займаній посаді або ж на посаді, яку діючий суддя воліє обрати. [69, с. 61-63]

Хотілось би відмітити спірність та неоднозначність такого підходу. Адже саме для підвищення авторитету судової влади, для очищення судової влади від не лише недоброчесних, а й некомпетентних суддів й було започатковано такий процес, як кваліфікаційне оцінювання суддів. Тож причиною незадовільного здійснення судочинства судді може бути не лише його незадовільна доброчесність, а відсутність тих якостей, які вимагаються від кандидата на зайняття посади судді вперше, такі як володіння державною мовою та достатній рівень теоретичних знань. На підтвердження цього можна згадати про те, що відповідно до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» одним з можливих варіантів дисциплінарної

відповідальності суддів є тимчасове відсторонення судді від посади, з подальшим направленням до Національної школи суддів з метою підвищення кваліфікації. Це свідчить про те, що і серед діючих суддів можливе зниження рівня володіння теоретичними знаннями в сфері права, а отже перевірка цього теж може здійснюватися в рамках кваліфікаційного оцінювання діючих суддів. [3]

Продовжуючи опис тестувань кандидатів на посаду судді та діючих суддів, М. Цуркан вказує, що під проведення тестувань та встановлення рівня професійної компетентності «встановлено такі рівні: «А» – необхідний когнітивний рівень «Знання»; «В» – необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння»; «С» – необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення»; «D» – необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми»». [69, с. 63-64]

Науковець вказує на те, що варто було б більш чітко визначити необхідний рівень професійної компетенції для кандидатів на посаду судді, діючих суддів місцевих судів, апеляційних судів, кандидатів до Верховного суду [69, с. 63-64].

Чітка визначеність та прозорість як самих критеріїв відбору, так і його проведення є запорукою проведення по справжньому чесного та такого, що відповідав би як національним, так і міжнародним стандартам. Недотримання ж цих принципів несе в собі ризики не лише проходження недостойних суддівської посади кандидатів, а й не легітимності цього процесу, зниження довіри до відбору та судової влади, оспорування ухвалених суддівськими органами рішень.

Також, важливим завданням для успішного виконання ВККС та ВРП своїх функцій є дотримання прозорості ухвалення рішень при проведенні кваліфікаційного іспиту, так і при проведенні кваліфікаційного оцінювання. Наприклад, згідно ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», ВККС ухвалює вмотивоване рішення щодо можливості або ж неможливості судді чи кандидата на посаду судді здійснювати правосуддя. Питання вмотивованості рішень, які ухвалюються комісією розглядає Верховний суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у рішенні № 9901/637/18 від 16.10.2018. В позові йдеться про скасування рішення комісії про визнання судді таким, що не може здійснювати судочинство, проте в даному контексті більш важливою позиція суду щодо вмотивованості рішень комісії. Так, як вказує суд, імперативні норми закону «Про судоустрій і статус суддів» вимагають ухвалення комісією вмотивованого рішення, а прийняття рішень без дотримання цих вимог є законодавчо закріпленою підставою для відміни такого рішення. На переконання суду, дана вимога покликана забезпечувати дотримання прав та свобод особи, в тому числі й під час здійснення судового відбору. Також вказується на інше викладення даної норми вже в підзаконному акті, а саме в Положенні про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, які були затверджені Вищою кваліфікаційною комісією суддів. В ньому йдеться про те, що під час ухвалення рішення комісія може посилатись або на мотиви, або на підстави для прийняття відповідного рішення, що звужує права особи в порівнянні зі спеціальним законом, який є нормативним актом вищої сили. [70]

«Вмотивоване рішення демонструє особі, що вона була почута, дає стороні можливість апелювати проти нього. Лише за умови винесення обґрунтованого рішення може забезпечуватися належний публічний та,

зокрема, судовий контроль за адміністративними актами суб'єкта владних повноважень.»[70]

Важливим елементом проведення відбору суддів, а також оцінки кандидатів є Громадська рада доброчесності. Відповідно до закону, до повноважень цього дорадчого органу є надання висновку про невідповідність судді або кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності. При цьому, в Регламенті ГРД наводяться певні досить точно сформульовані вимоги щодо аналізу кандидата або судді. Проте, проблемним питанням процесу перевірки доброчесності може виявитись застосування інформації, яка використовується для оцінки кандидата на посаду судді або діючого судді. Так, відповідно до ст. 21 Регламенту ГРД передбачено здійснення аналізу інформації, зокрема, щодо її перевірки на достовірність та правдивість. Відповідно до затверджених правил перевірки, один з членів ради проводить збір, перевірку та аналіз інформації щодо судді. Крім того, перевірка інформації, попри наявність певних критеріїв такої перевірки, все одна в кінцевому підсумку проводиться відповідно до внутрішніх переконань члена ради, який здійснював попередній збір даної інформації. [71]

Такий порядок як збору, так і перевірки інформації може мати під собою небезпеку неналежного дослідження всієї інформації, упередженості члена ГРД, який здійснює таку перевірку та, як наслідок, необ'єктивного прийняття рішення стосовно того чи іншого кандидата. Повертаючись до аналізу правової позиції Верховного суду, можна також навести думку суду щодо значення внутрішнього переконання в процесі ухвалення рішення: «Категорія "внутрішнє переконання" по суті виражає психологічно-суб'єктивну впевненість особи у відповідності власної оцінки об'єктивно існуючих обставин чи фактів. Але для того, аби бути належним, внутрішнє переконання повинно відповідати певним вимогам, а саме: виходити з

усебічного, повного та об'єктивного розгляду усіх матеріалів... Про дотримання членами Комісії означеної процедури свідчитиме належна мотивація його висновку... І навпаки, ненаведення мотивів прийнятих рішень "суб'єктивізує" акт державного органу і не дає змоги суду встановити дійсні підстави та причини, з яких цей орган дійшов саме таких висновків, надати їм правову оцінку, та встановити законність, обґрунтованість, пропорційність рішення.» [70]

Також, вірогідно, найважливішим та таким висновком, що можна застосувати до будь-якого правового конфлікту особи з органом державної влади є твердження, що «Прозорість адміністративних процедур є ефективним запобіжником державному свавіллю.» [70]

Також, варто згадати про суперечливі повноваження Громадської ради доброчесності як щодо оцінки фактів з суддівської біографії, так і щодо їм місця в процесі судового відбору, про деякі з яких було згадано в попередніх частинах роботи. Неодноразово міжнародні експерти вказували на необхідності доопрацювання регламенту ГРД, необхідності закріплення вимоги більш прискіпливої перевірки та збору інформації, яка використовується при ухваленні рішень щодо суддів. Вказувалось на приклади аналізу представниками громадськості з позасудового середовища рішень та вироків, які ухвалювали судді та надання власних висновків щодо їх законності та вмотивованості. Також важливим є те, що в процесі відбору суддів, а також їх кваліфікаційного оцінювання місце Громадської ради доброчесності полягає, все ж таки, в допоміжній діяльності ВККС та наданні їй допомоги щодо проведення суддівського відбору. В той же час, деякі члени ГРД та інші представники громадськості вбачають в цього органі інструмент з очищення судів за допомогою рішень громадянського суспільства. [48, с.39]

На виконання рекомендацій з удосконалення регламенту ГРД та процесів перевірки суддів, було ухвалено Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики, які мають допомагати майбутнім членам ГРД здійснювати перевірку суддів та кандидатів на посади суддів на відповідність стандартам доброчесності та професійної етики. Проте, вже в преамбулі цього документу міститься попередження про те, що даний перелік критеріїв є орієнтовними та може змінюватись та/або доповнюватись. Такий підхід до формування підходу щодо оцінювання доброчесності та професійної етики є спірним, адже можуть виникати питання стосовно дотримання принципів правової визначеності та рівності різних кандидатів та суддів, які можуть в майбутньому оцінюватись на основі різних критеріїв, навіть за умови проведення конкурсу на ідентичні суддівські вакансії. Також, в даних критеріях все ще наявні такі пункти, які передбачають оцінку судових рішень кандидата, а також поведінку діючого судді, оцінка та реакція на які покладається на Вищу раду правосуддя або ж на відповідні правоохоронні органи. Крім того, встановлення деяких фактів порушення суддею законодавства, які віднесені даним документом до критеріїв не доброчесності кандидата, вимагають фактичного підтвердження, в тому числі, й судовими рішеннями, тому ухвалення рішення щодо цих питань громадським органом має під собою широку дискрецію. [62]

Також, деякі критерії дозволяють доволі широке їх тлумачення, без належного пояснення даного критерії та рекомендацій стосовно його застосування. Наприклад, мова йде про критерій 5 «Рівність», який містить в собі лише один підпункт, в якому вказується на те, що суддя не відповідає критеріям доброчесності та професійної етики в тому разі, якщо він «надавав невинуватну процесуальну перевагу одній зі сторін, допускав

дискримінацію учасника процесу чи іншої особи.»[62] В той же час, що саме мається на увазі під дискримінацією учасника судового процесу або наданням процесуальної переваги одній зі сторін в цьому документі точніше не вказується. Аналіз даних недоліків, їх систематизація та виправлення в майбутньому є важливим завданням для судової системи, адже об'єктивне та прозоре ухвалення рішень, як Громадської радою доброчесності, так і Вищою кваліфікаційною комісією суддів є інтересом як суддів, як значно сприятиме їх захищеності та незалежності, так і громадянського суспільства, адже справедливий та незалежний суд є невід'ємною частиною будь-якої правової держави та принципу верховенства права.

Також, в висновку експертів GRECO наявні деякі зауваження до самої процедури проведення відбору та призначення суддів. Як вказується, система, за якою до відбору суддів залучені такі органи як Вища кваліфікаційна комісія суддів, в оцінці кандидатів їй допомагає Громадська рада доброчесності, а остаточне рішення та подання про призначення судді подає Вища рада правосуддя вбачається надто складною, крім того, чим більше різних органів залучені до ухвалення рішень, тим більше існує можливостей для зовнішнього втручання в даний процес, різного застосування норм права різними учасниками відбору, а як наслідок, недотримання принципів рівності та прозорості відбору. [48, с.39]

Варто також розглянути регламентні документи суддівських органів, зокрема, розглянути механізми забезпечення прозорості в діяльності цих органів, а також визначити аспекти, які ставлять під загрозу дотримання принципів публічності та прозорості діяльності цих органів. Наприклад, в своїй діяльності ВККС керується, крім спеціальних нормативно-правових актів, також Регламентом Вищої кваліфікаційної комісії суддів. В першому ж розділі цього документу серед загальних положень вказується не те, що в

своїй діяльності основними засадами здійснення повноважень комісії є, серед інших, публічність здійснення повноважень. Проте, більш детально проаналізувавши Регламент ВККС можна дійти до висновки, що в нормах регламенту закладені можливості уникнення вимог щодо публічності та відкритості прийняття рішень.

Наприклад, в пункті 2.2, який має назву «Гласність і відкритість засідань Комісії», вказується про те, що засідання Комісії є відкритими за виключенням випадків, передбачених законом. Також згадується про оприлюднення ухвалених рішень та матеріалів за результатами їх ухвалення на веб сторінці Комісії. Проте, в пункті 2.2.4 більш детально вказується підстави для ухвалення рішення про проведення закритого засідання: «1)з метою нерозголошення таємниці, що охороняється законом, або інформації про особисте життя осіб, стосовно яких вирішується питання, та з інших причин, визнаних Комісією поважними; 2) для розгляду визначених Комісією питань, а також розгляду питань щодо організації поточної роботи Комісії та секретаріату Комісії.» . [72]

В цьому пункті викликає побоювання можливість ухвалення рішення про проведення закритого засідання з іншим причин, які Комісія вважала б поважними. Залишається на закріпленім перелік підстав, які можуть вважатись поважними, тому створюється можливість на розсуд членів Комісії вирішувати, чи буде засідання закритим, чи ні. Варто наголосити, що такі рішення можуть ухвалюватись також щодо вирішення питань щодо відбору суддів, зокрема щодо розгляду питань щодо підтвердження або не підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя, зокрема на підставі висновків Громадської ради доброчесності. Також, в пункті 2.2.6 вказується про те, що за результатами засідання Комісія приймає рішення про використання матеріалів за результатами засідання. Дані положення можуть нести в собі небезпеку свавільного ухвалення рішення про

закритість засідань Комісії, приховування матеріалів за результатами засідань, що ніяк не може бути сумісним з принципами прозорості та публічності. [72]

На жаль, такі положення регламенту Комісії несуть в собі не лише теоретичну загрозу звуження прозорості ухвалення рішень з боку членів Комісії. Як відомо, під час проведення конкурсу на посаду суддів Верховного суду, ВККС ухвалила рішення про розгляд висновків ГРД та ухвалення рішень щодо підтвердження доброчесності суддів в режимі закритого засідання, більш того, голосування щодо кандидатів на суддівські посади також проводилось таємно. [73]

На додаток, доречним було б вказати про те, що це не єдині положення, які звужують обсяг прозорості ухвалення рішень. Так у розділі 6 Регламенту йдеться про перевірки декларації родинних зв'язків судді, а також декларації доброчесності судді. Відповідно до правил перевірки вказується, що перевірка декларації доброчесності судді та декларація родинних зв'язків здійснюється в разі надходження до Комісії інформації, яка б могла свідчити про неправдивість поданих відомостей. При цьому, варто зазначити, що Регламентом встановлюються доволі суворі та можливо, навіть незрозумілі для особи, яка не має досвід подачі офіційної документації до державних органів. При цьому, в разі наявності порушень в передбаченому порядку надання відомостей про особу, вони в будь-якому разі не можуть бути розглянуті Комісією. Також не дозволяється анонімне подання до Комісії відомостей щодо неправдивості інформації в поданих деклараціях. Такі суттєві обмеження та вузьке коло випадків, за яких передбачена перевірка декларацій суддів та кандидатів на посаду судді може мати наслідком уникнення відповідальності за подання неправдивих відомостей суддями та кандидатами, а обмежені щодо форми та виду подачі заяв також додатково звужують коло осіб, які б могли повідомляти Комісію

про порушення під час судового відбору. Також, Регламент не передбачає прозорих процедур розгляду та перевірки тих заяв, які все ж таки були прийняті до розгляду. [72]

Варто зазначити, що навіть попри наявні як від міжнародних експертів, так і від діючих суддів не до кінця зрозумілі та вирішені питання в діяльності громадських органів в сприянні проведенню суддівського відбору, необхідно не забувати про позитивні сторони такого підходу. Залучення представників громадськості як судового відбору, так і загалом до діяльності органів суддівського врядування, як показала практика, має загалом позитивний ефект, сприяло підвищенню рівня прозорості прийняття рішень щодо відбору суддів, більшої обізнаності громадян стосовно діяльності суддівських органів, порядку прийняття рішень в цих органах, наявних проблемних аспектів їх діяльності, перспектив їх вирішення. Варто продовжувати аналізувати позитивні здобутки співпраці громадських органів та органів суддівського врядування та самоврядування, розмірковувати над усуненням проблемних питань як в діяльності ВККС, так і ГРД. Вкрай важливо вибудовувати взаємну довіру та повагу між громадськістю та представниками суддівського середовища. Також необхідним є побудова та подальше збереження балансу та гармонії між принципами незалежності суддів та принципом підзвітності та прозорості їх діяльності. В суспільстві продовжує існувати стійкий та чітко сформульований запит на участь представників громадського суспільства в діяльності органів державної влади та органах суддівського врядування та самоврядування. Громадяни нашої країни очікують підвищення підзвітності суддів, можливості побудови стійких інститутів моніторингу та перевірки доброчесності як діючих суддів, так і кандидатів на посади суддів.

3.2. Перспективи підвищення прозорості відбору суддів

Протягом останніх років завдяки проведенню судової реформи, зокрема, внесенню змін до Конституції України, прийняття оновленої версії закону України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», створено Громадську раду доброчесності при Вищій кваліфікаційній комісії суддів, здійснено відбір до Вищого антикорупційного суду з залученням міжнародних експертів.

Проте, як зазначалось в попередніх частинах роботи, досі актуальними залишаються питання належного проведення конкурсів на зайняття вакантних суддівських посад, дотримання принципів прозорості під час діяльності органів, які відповідають за проведення конкурсів та ухвалення рішень за їх результатами, перевірки кандидатів на відповідність вимогам, які ставляться перед претендентами на вакантні посади, зокрема, перевірки доброчесності та професійної етики вказаних осіб. Продовжується утворення конфліктних ситуацій між суддівським середовищем та представниками громадськості. Судді зі свого боку мають за мету зміцнення своєї незалежності та самостійності як окремої гілки влади. В той же час, представники громадськості вимагають підвищення вимог до підзвітності судової влади та суддів, очищення суддівського корпусу від недоброчесних та некомпетентних суддів, в тому числі, шляхом власної участі у процесах відбору суддів.

Тому, для забезпечення довіри громадян до судової влади, для забезпечення права людини на справедливий суд, з метою успішного завершення судової реформи та створення умов для сталого та поступового розвитку судової системи, підвищення незалежності суддів, підвищення прозорості та публічного процесів діяльності суддівських органів, здійснення ефективного контролю за дотриманням суддями моральних та

етичних стандартів поведінки, їх доброчесності необхідно випрацювати та визначити перспективні шляхи розвитку судової системи та інститутів участі представників громадськості в цих процесах.

Важливим завданням є вдосконалення процесів роботи органів, які приймають рішення щодо оцінки кандидата та його подальшої долі під час проведення конкурсу на посаду. Зокрема, варто розглянути зміни до Регламентів Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Громадської ради доброчесності. Так, наприклад, щодо ГРД неодноразово згадувалась потреба в більш чіткому визначенні задачі та ролі цього громадського органу в процесу оцінювання. Так як відповідно до закону «Про судоустрій і статус суддів» та Регламент ВККС, Рада здійснює допоміжну функцію в проведенні конкурсу та оцінюванні суддів і фактично їх роль могла б розглядатись як дорадчий орган.

Проте, варто не забувати й про те, що відповідно до правил проведення суддівського відбору в разі негативного висновку Ради щодо кандидата на посаду судді або ж діючого судді, подолання такого висновку та винесення протилежного рішення ВККС можливе лише за умови винесення такого рішення кваліфікованою більшістю від складу Комісії. Це свідчить про важливу та суттєву роль Громадської ради доброчесності в процесі оцінюванні суддів та фільтруванні кандидатів, які на думку громадськості не відповідають моральним та етичним стандартам судді. Але, зважаючи на досить суттєву роль громадського органу в процесі відбору, повинні висуватись також і відповідні умови до якості та обґрунтованості рішень, які ухвалює Рада, для того щоб запобігати свавільно ухваленим рішенням та зайвого тиску на суддів. [61, с.13-14]

З метою підвищення нейтральності та об'єктивності членів ГРД та недопущення конфліктів інтересів пропонується обмежити право ну участь

в раді практикуючих адвокатів, адже навіть незважаючи на передбачену Регламентом ГРД можливість відводу кандидата, щодо якого наявний конфлікт інтересів, все одно перебування члена Ради на своїй посаді протягом двох років робить можливим постання перед суддею члена Ради, а також можливе вибудовування особистих відносин між суддями та адвокатами з метою кар'єрного зростання. [61, с.10]

Також, зважаючи на вагому роль громадської ради в процесі відбору суддів можливим позитивним доповнення до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» було б також підвищення прозорості та відкритості відбору і до ГРД, наприклад, шляхом запровадження відкритого конкурсу за участю відбіркової комісії, яка б мала змогу ставити питання кандидатам, оцінювати їх мотиваційні листи, декларація про майновий стан та досвід і освіту кандидата . [61, с 13].

Крім того, так як рішення ГРД є важливим та навіть може бути доленосним для суддівської кар'єри, кандидат на посаду судді або діючий суддя має мати можливість ознайомитись з інформацією, яка стала об'єктом розгляду в разі винесення рішення про його невідповідність критеріям доброчесності, мати змогу прокоментувати таку інформацію та надати свої власні пояснення. [61, с. 21]

«Венеціанська комісія вже прокоментувала ці питання в 2011 році, підкресливши, що «винесення інформації про кандидата на посаду судді на розгляд широкої громадськості, у тому числі тих, хто мав досвід ухвалення рішень не на їхню користь, становить собою загрозу незалежності кандидата на посаду судді та реальний ризик політизації цього питання. Судді мають бути вільними ухвалювати рішення, які не матимуть популярності серед політиків або не подобатимуться певним особам. Перспектива стати предметом “звернень” громадян та інших незадоволених

може мати демотивуючий вплив на суддів і впливати на їхню незалежність». За аналогією, судження про репутацію та доброчесність судді не мають становити предмет розгляду широкого загалу.» [61, с. 21]

«Щоб не посягати на незалежність суддів, процедура оцінювання, здійснювана ГРД, також має відповідати найвищим стандартам безсторонності. Під час перевірки інформації та до винесення ГРД остаточного висновку тим, хто проходить оцінювання, слід надавати право захищати себе та надавати пояснення, додаткові документи й докази. У разі проведення конкурсу серед кандидатів на посаду судді ця можливість має надаватися кандидатам ще до того, як інформація, що використовується під час оцінювання, буде включена до остаточного висновку органу, що здійснює оцінювання, ще до її оприлюднення. [61, с. 21]

Щодо самою структури органів, які беруть участь у відборі, то як згадувалось в попередньому підрозділі існуюча нині система може бути доволі складною та такою, що створює можливість втручання в процес відбору суддів та зменшення рівня прозорості цього процесу. Як вирішення пропонується розглянути, наприклад, включення Вищої кваліфікаційної комісії суддів до складу Вищої ради правосуддя в якості однієї з палат, яка б відповідала за проведення суддівського відбору. Також, одним з варіантів удосконалення системи взаємодії органів суддівського самоврядування та громадського суспільства є включення Громадської ради доброчесності до Вищої кваліфікаційної комісії суддів або ж ВРП. Проте, необхідно зазначити, що дані пропозиції надаються міжнародними експертами в контексті розгляду питання про перегляд доцільності окремого існування цих органів, проте рекомендується повертатись до розгляду цього питання після того, як діючий склад ВРП не викликатиме жодних сумнівів у його професійності та доброчесності. Також, можливо, було б доцільним розглянути теперішній порядок оскарження діючими суддями та

кандидатами на суддівські посади рішень, які ухвалюються щодо них. Наразі такий порядок передбачено щодо випадків, коли мало місце порушення процедури винесення рішення або склад Комісії або ВРП, який приймав дане рішення не мав на це повноважень. Експертами GRECO пропонується розширити можливості оскарження таких рішень, надавши кандидатам та суддям можливість оскаржувати не лише процедуру, а й суть ухваленого рішення. Також вказується на те, що в умовах низької довіри до судової влади та корумпованості суддів вкрай важливим є забезпечення прозорості та публічної доступності ухвалених рішень щодо суддівського відбору. [48,с. 38-40]

Особливо гостро постає це питання в контексті проблем забезпечення прозорості в процесі діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яке ми попередньо згадували. Можливість проведення закритих засідань Комісією ставлять під загрозу чесність та прозорість проведених процедур. Також Комісія створює додаткові перепони для можливості громадянам повідомляти про відомі їм прояви недоброчесної або неетичної поведінки з боку суддів. Необхідно запровадити такі зміни до Регламенту ВККС та інших нормативно-правових актів, які регулюють організацію та проведення суддівських відборів, які б унеможливили приховане та непублічне прийняття рішень членами Комісії. Крім того, необхідність перевірки декларацій кандидатів може бути передбачена не лише в разі надходження інформації про її недостовірність, а як обов'язкова процедура при перевірці претендентів на суддівські посади. Рішення, які стосуються кінцевих результатів відбору, в тому числі, й рішення щодо підтвердження або не підтвердження здатності кандидата до здійснення правосуддя повинні ухвалюватись відкрито, а підсумки голосування мають бути публічними та відкритими для вивчення та обговорення громадськості.

Підвищення прозорості діяльності як суддівських органів, так і судів загалом сприятиме лише підвищенню довіри з боку суспільства та кращого розуміння процесів ухвалення рішень ними, а прагнення до більшої закритості та корпоративності сприятимуть лише збільшенню підозр у не доброчесності та підвищенню недовіри з боку громадян. В цій ситуації судовій владі необхідно адаптуватись до змін в суспільстві, а не замикатись у внутрішніх процесах. Варто зазначити, що поступово деякими судами приймаються позитивні рішення в цьому напрямі, які дозволяють їм бути більш відкритими для громадян, на довірі яких і мають спиратись легітимність та авторитет судової влади. Приймаються різні комунікаційні стратегії, які містять в собі засадничі положення з освітленні діяльності судів. Як приклад можна навести Комунікаційну стратегію Апеляційного суду Львівської області, в якій вказується що «що метою Комунікаційної стратегії Апеляційного суду Львівської області є: підвищення рівня довіри громадян до Апеляційного суду Львівської області як органу правосуддя, де кожен може захистити свої права; підвищення авторитету Апеляційного суду Львівської області зокрема та судової влади України в цілому; інформування громадськості про роботу суду, створення умов для забезпечення прозорості діяльності суду; підвищення рівня правової обізнаності населення та представників ЗМІ; налагодження постійної співпраці з засобами масової інформації з метою висвітлення діяльності суду та формування позитивного іміджу суду; формування поваги до суду та судових рішень у молодого покоління; підвищення обізнаності відвідувачів суду про правила поведінки в суді.» [74, с. 15]

Саме така політика з підвищення прозорості та відкритості може стати в нагоді й органам, до повноважень яких належить проведення суддівського відбору, зокрема ВРП та ВККС. Вироблення чітких, реалістичних та таких, що при цьому не загрожують суддівській

незалежності стратегій з підвищення публічності та прозорості в їх діяльності допоможе підвищити довіру як до самих суддівських органів, так і до процедур відбору суддів, які вони проводять. Що, в свою чергу, сприятиме підвищенню довіри до новообраних суддів та судочинства, здійснення якого належатиме до їх функцій.

Повертаючись до теми оцінювання професійної компетентності суддів, варто вказати про можливі критерії встановлення необхідного рівня компетенція кандидата на посаду судді або діючого судді в залежності від складності посади, на яку здійснюється відбір та спеціалізації галузі права, з якою доведеться працювати особі. Так, М. Цуркан пропонує обмежити для суддів загальних та апеляційних судів тестування рівнем професійної кваліфікації, який включав би необхідний рівень знань, критичного мислення та розуміння, так як навички «вирішення проблеми» складно вимірювати за допомогою тестування. В той же час, пропонується залишити даний критерій оцінювання для судів вищих інстанцій, адже навички вищого рівня включають в себе можливості розуміння та аналізу практики Європейського суду з прав людини, правових позицій судів вищих інстанцій та загалом вміти вирішувати складні правові суперечки, розуміючи їх правову природу. Також пропонується при розгляді питання щодо можливості або ж неможливості діючого судді здійснювати судочинство поступово замінити практику анонімного тестування на виконання практичних завдань. [69, с. 63-64]

Щодо останньої пропозиції хотілось би зазначити, що дійсно можливо, що для суддів загальної інстанції важливим фактором для якісного виконання своїх обов'язків є належне виконання саме практичних аспектів суддівської діяльності. Проте, найважливішим в процесі оцінювання професійних та моральних якостей суддів є прозорість, чесність та рівність цього процесу.

Також, варто оцінити, проаналізувати та зробити висновки для використання найкращих практик проведення конкурсів на суддівські посади в Україні. Наприклад, було визнано вдалим досвід проведення конкурсу до Вищого антикорупційного суду України, під час якого замість Громадської ради доброчесності було утворено Громадську раду міжнародних експертів. Так, склад Ради складається з 6 експертів. Що важливо, то законом «Про Вищий антикорупційний суд» встановлюються вимоги до експертів, а саме те, що «членами ГРМЕ можуть бути громадяни України чи іноземці, що мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, мають досвід роботи в інших країнах не менше ніж п'ять років із здійснення процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення в суді чи здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією» [75, с. 84] Також для міжнародних експертів, як і кандидатів на посади суддів, передбачений конкурс. Важливим фактором, який змінився під час відбору до ВАКС було також те, що міжнародні експерти мали право блокувати кандидатів, які викликали сумнів у їх доброчесності. Було передбачено можливість подолання негативного висновку Ради, проте за подолання такого рішення мали б проголосувати щонайменше 3 з 6 представників міжнародних експертів. [75, с. 84-85]

«Оцінюючи стан прозорості роботи ВККС України на етапі конкурсу за участі ГРМЕ, її голова Сер Ентоні Хупер заявив, що не знає жодної країни у світі, яка б досягла такої прозорості у процедурах призначення на посади такого рівня.» [75, с. 85]

Можна цілком погодитись з ним, адже навіть залучаючи то самий склад ВККС, то діяльності якого, зокрема під час забезпечення прозорості відбору раніше існували запитання, цього разу законодавець передбачив

необхідні запобіжні заходи, які роблять неможливими звуження заходів, спрямованих на публічність та прозорість конкурсного відбору суддів.

Наприклад, в законі було зафіксовано обов'язковість трансляцій засідань ВККС та ГРМЕ, онлайн оприлюднення документів та рішень, які приймалися за результатами обговорень. Така ж саме фіксація та трансляція засідань ВРП мала забезпечуватись під час вирішення питань щодо внесення подання Президенту України про призначення кандидата членом ВАКС. Також було законодавчо закріплено визначення критеріїв доброчесності та передбачено можливість попереднього запрошення кандидата для дачі пояснень членам ГРМЕ. [75, с. 86]

В підсумку, ми отримали конкурс, який був проведений цілком прозоро та викликав довіру як з боку суддів, так і з боку громадянського суспільства. Також, це дає нам розуміння, що за умови чітких та прозорих критеріїв відбори, за умови професійності та активної комунікації членів конкурсної комісії та суддів можливе проведення повноцінного та прозорого конкурсу. Надання членам громадської ради можливості блокування кандидата з сумнівною доброчесністю, а суддя можливості самостійно обирати кандидатів з поміж тих, хто не викликає сумнівів в своїх етичності та моральності може скласти саме той необхідний баланс між суддівською незалежністю та підзвітністю судової влади, на необхідність якого постійно вказують як національні науковці, так і міжнародні експерти.

Також, не можна оминати нещодавній висновок Венеціанської комісії щодо проекту закону України № 5068, який змінює порядок обрання членів Вищої ради правосуддя, а також передбачає створення Етичної комісії та проведення перевірки діючих членів ВРП. Так, у своєму висновку експерти Комісії вказують на те, що незважаючи на те, що за час з 2016 року було

прийнято непоодинокі зміни до законодавства стосовно здійснення судочинства, в загальному вони не мають комплексного підходу, який дозволив би втілити інституціональні зміни. В той же час, розробляються законопроекти, які мають терміново вирішувати ту чи іншу проблему. Як наслідок, не проводиться належна перевірка та очищення судової системи від корумпованих осіб. Проте, члени Венеціанської комісії вказують на своє розуміння необхідності прийняття актуальності та нагальності проблем, а тому вказують на важливості прийняття необхідний законів в правильній послідовності з метою, щоб додаткові повноваження не надавались ще не реформованим органам [76, с. 4-5]

В даному випадку йдеться про реформу Вищої ради правосуддя. Як вказується в пункті 16 Висновку, комісія схвально оцінює ініціативу з реформування ВРП, зокрема зміну процесу призначення членів ВРП та перевірку діючих членів на відповідність вимогам етичності. Як вказується, «судова реформа, яка не стосується функціонування ВРП та доброчесності її членів, приречена на провал.»[76, с. 5]

Також, вказується на наявні недоліки в процесі призначення членів Етичної комісії та пропонується створити запобіжні норми в законі, з метою недопущення блокування створення Етичної комісії. [76, с. 7] Крім того, також невирішеним залишається питання щодо чіткого законодавчого пояснення того, що саме слід розуміти під критеріями етичності та доброчесності, що, звичайно, є вкрай важливим для проведення об'єктивного та рівного оцінювання. [76, с. 9]

Тож вирішення цих питань, а також розробка та ухвалення відповідних змін до законодавства є важливим завданням для української держави та громадянського суспільства. Варто пам'ятати, що саме у взаємодії між судовою владою, громадськістю, експертним та науковим середовищем і знаходиться вирішення завдання побудови стабільної, незалежної та доброчесної судової системи, яка викликатиме довіру.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Здійснення відбору суддів відповідно принципів відкритості та прозорості є складним, проте важливим завданням. Без досягнення цієї мети неможливо повноцінно провести судову реформу, сформувати незалежний судовий корпус, відновити довіру громадян до судових інституцій та держави в цілому.

Проте, наразі існує цілий ряд проблемних питань, які стоять на заваді не лише проведення публічного та прозорого конкурсу на суддівські вакансії, а й взагалі унеможливлюють проведення такого конкурсу. Відсутність діючого складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів є актуальною проблемою судової системи України, тому вирішення цього питання є однією з нагальних завдань в процесі закінчення судової реформи.

Також у науковців та експертів в сфері права наявні зауваження до системи тестування та оцінювання кандидатів, яка передбачена згідно діючих норм. Крім того, існують прогалини в нормативних документах суддівських органів, які дозволяють ухвалювати рішення закрито та не публічно для громадськості, що ставить під сумнів об'єктивність та незалежність таких рішень. Підвищення гарантій прозорості та відкритості в діяльності суддівських органів є дуже важливим в контексті забезпечення прозорості та рівності проведення конкурсних відборів на суддівські посади в майбутньому.

Ще одним важливим питання є нагородження належної взаємодії між представниками громадянського суспільства та судьями. Як відзначається в звітах та рекомендаціях як міжнародних експертів, так і публікаціях вітчизняних правників, наразі в законодавстві чітко не передбачені межі відповідальності представників громадськості та суддівських органів, які відповідальні за організацію та проведення суддівського відбору, що

незворотньо несе в собі ризик виникнення все нових конфліктів та непорозумінь.

Удосконалення законодавства, процесів оцінювання кандидатів та прийняття рішень щодо них є нагальною потребою для ліквідації існуючого дефіциту судових кадрів в судах України. Для цього важливо встановити чіткі та прозорі критерії для ухвалення рішень щодо результатів відбору, як для представників суддівського середовища, так і для представників громадськості.

Позитивним фактором є те, що в вирішенні цього питання на допомогу Україні приходять міжнародні експерти та науковці, які надають рекомендації щодо вдосконалення процедур відбору та підвищення їх прозорості. Грамотний аналіз та імплементація цих рекомендацій, а також використання позитивного досвіду залучення громадських рад до відбору, який вже є в Україні, дозволить ухвалити послідовні та якісні зміни до законодавства, успішно завершивши судову реформу.

ВИСНОВКИ

Здійснення якісного, справедливого та незалежного правосуддя є вкрай важливими для громадян та для держави. Від ефективного здійснення судом своїх функцій залежить віра суспільства в законність, справедливість та верховенство права. Саме тому для досягнення цілей правосуддя необхідним є відповідність суддів, які займають свої посади, критеріям професійності, моральності та етичності. Як відомо, професія судді є однією з найважчих, проте й однією з найбільш престижних та шанованих. Тому до кандидатів на посаду судді мають існувати підвищені вимоги, як щодо професійних якостей, так і такі, які стосуються способу життя особи.

Створення уніфікованих, рівних та прозорих критеріїв відбору для суддів є важкою, проте вкрай важливою метою для наповнення суддівського корпусу не тільки професійними, а й незалежними та етичними суддями. Ще більш складним та відповідальним завданням є організація та проведення такого конкурсного відбору, який би дозволив об'єктивно та чесно оцінити кандидатів на відповідність установленим критеріям.

Допомогти в проведенні рівного та справедливого суддівського відбору може допомогти дотримання стандартів публічності та прозорості під час його проведення. Це дає змогу суспільству бачити критерії відбору, правила та процедури оцінювання кандидатів, мотиви прийняття того чи іншого рішення. За умов дотримання цих стандартів стає неможливим ухвалення свавільних або необ'єктивних рішень та обрання на суддівські посади непрофесійних та недоброчесних кандидатів. В той же час, важливо під час проведення конкурсних відборів та оцінюванні кандидатів зберігати крихкий баланс між підзвітністю судової влади та її незалежністю.

В останні роки законодавцем було зроблено непоодинокі зміни в законодавстві стосовно процедур відбору, деякі з них мали позитивний вплив, а деякі не змогли досягти цілей їх прийняття. Тож досі лишається

актуальним питання побудови збалансованої, прозорої та об'єктивної системи суддівського відбору.

З огляду на це, було обрано тему дослідження: «Конституційні засади забезпечення прозорості процедур відбору суддів в Україні».

Метою роботи було дослідження процесу суддівського відбору в Україні, його правової природи, оцінка значення прозорості під час відбору та механізмів її забезпечення та вдосконалення.

В 1 розділі роботи було розглянуто конституційні засади здійснення процедури відбору суддів в Україні, а також значення та важливість забезпечення прозорості під час проведення суддівського відбору.

Процедура конкурсного відбору суддів дозволяє ідентифікувати серед кандидатів найбільш професійних та достойних суддівської посади, а також виявляти тих, хто не відповідає існуючим професійним та етичним стандартам судді. Також проведення відбору є одним з механізмів забезпечення незалежності суду.

Порядок проведення конкурсного відбору, призначення та звільнення суддів регулюється Конституцією України, законами «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Вищий антикорупційний суд», а також регламентами та внутрішніми документами органів суддівського самоврядування.

В різних країнах та правових системах існують різні методи та процедури відбору та призначення суддів, проте головною вимогою до суддівського відбору, відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій є те, що такий відбір має бути чесним та об'єктивним. [6;7, с.150-154]

Проведення такого відбору можливе за умови дотримання стандартів відкритості та прозорості. За умов проведення чесного, прозоро та справедливого конкурсу, переваги отримують всі члени суспільства: судді отримують можливість займати свої посади на підставі своїх умінь та знань,

здійснюючи свою роботу незалежно та за відсутності будь-якого тиску або примусу. Судова влада буде відчувати розуміння то довіру з боку громадян, адже обрані на відкритому та об'єктивному конкурсі судді зможуть професійно та справедливо здійснювати судочинство, поновлюючи порушені права людей. І звичайно, у виграші будуть усі члени нашого суспільства, які отримають доступ до професіонального та чесного суду, та зможуть бути впевнені, що в разі порушення їх прав, суд стане на їх бік та захистить їх.

В 2 розділі роботи розглядаються механізми забезпечення прозорості під час проведення суддівського відбору, а також інструменти контролю за дотриманням стандартів відкритості та прозорості. Так як під час проведення конкурсного відбору серед суддів вкрай важливим є дотримання принципів прозорості, а також, з огляду на те, що актуальною та нагальною проблемою судової системи України є недовіра з боку громадян, а отже й недовіра до процедурних рішень суддівських органів, можливим вирішенням є залучення представників громадськості до роботи цих органів, зокрема, під час здійснення відбору суддів. Це дає можливість як підвищити прозорості самої процедури, так і зменшити рівень недовіри суспільства до результатів відбору та подальшої роботи суддів.

В 2016 році, разом із внесеннями змін до Конституції України в частині правосуддя, якими було підвищено незалежність органів суддівського самоврядування та знижено політизованість процесу призначення суддів, було також прийнято новий закон «Про судоустрій і статус суддів».

Серед інших змін, було створено новий орган – Громадську раду доброчесності, яка складається з представників громадськості та бере участь в процесі відбору суддів, а саме допомагає Вищій кваліфікаційній комісії суддів оцінювати кандидатів на суддівські посади на відповідність критеріям доброчесності та професійної етики.

Проте, незважаючи на новий для української системи підхід до співпраці з громадськістю, виникли проблеми у комунікації між громадською радою та суддівською комісією, що викликало непорозуміння та звинувачення один одного у необ'єктивності та некомпетентності.

В 3 розділі роботи ми аналізуємо наявні проблеми в процесі контролю за прозорістю суддівського відбору та можливі перспективи їх усунення. Як було встановлено, через брак як міжнародного, так і національного досвіду залучення громадянського суспільства до роботи суддівських органів, неминуче виникає конфлікт між ними, так як судді бажають зберігати свою незалежність, а громадськість вимагає більшої підзвітності представників суддівського корпусу.

Ще більше посилює протистояння нечітке формулювання меж відповідальності громадських рад та відсутність чітких та єдиних критеріїв оцінки кандидатів на відповідність критеріям етичності. В свою чергу, в своїй діяльності суддівські органи зберігають можливість прихованого та непрозорого ухвалення рішень, що також не може не впливати на рівень довіри як до самих суддів, так і до процесів відбору суддів.

В той же час, так само зберігаються проблеми незавершеності судової реформи, а також кваліфікаційного оцінювання суддів, зберігається та не зменшується дефіцит кадрів в місцевих судах. Все це не дає можливість повноцінно функціонувати судовій системі.

З огляду на це, необхідним є комплексний підхід до завершення судової реформи, прийняття змін в законодавство, які довозлять відновити проведення конкурсного відбору суддів. Також вкрай важливо відновити співпрацю громадськості та суддів під час проведення конкурсного відбору суддів, використовуючи наявний позитивний досвід залучення міжнародних експертів під час конкурсу до Вищого антикорупційного суду, а також детально вивчити та комплексно та послідовно втілити рекомендації експертів Ради Європи та Венеціанської комісії.

Під час дослідження було проаналізовано праці вітчизняних та міжнародних фахівців в сфері права, вивчено відповідну судову практику, а також відповідні рекомендації європейських експертів Венеціанської комісії та Ради Європи.

Таким чином, були виконані поставлені завдання і досягнуто мети роботи: дослідження процесу суддівського відбору в Україні, його правової природи, оцінка значення прозорості під час відбору та механізмів її забезпечення та вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України "Про статус суддів" (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) : Рішення Конституц. Суду України від 01.12.2004 р. № 19-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04>
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 10 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII : станом на 11 берез. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-195>
5. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII : станом на 30 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>
6. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя, прийнята першою світовою конференцією по незалежності правосуддя 1983 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU83323>
7. Сердинський В.С. Особливості призначення судді на посаду в контексті забезпечення його незалежності (крізь призму європейських рекомендацій). Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 2, № 2. С. 150–154. URL: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-2/29>

8. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 08.04.2014 р. № 1188-VII : станом на 5 січ. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18>
9. Що таке "європейські стандарти" судочинства і як вони повинні бути застосовані?. Фундація DEJURE. URL: <https://dejure.foundation/library/shcho-take-evrostandarty-sudochynstva-i-yak-vony-zastosovuutsia>.
10. Основні принципи незалежності судових органів : Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201.
11. Європейська хартія про закон "Про статус суддів" : Хартія Ради Європи від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236
12. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) : Хартія Міжнар. союзу (асоц.) суддів від 17.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63
13. Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : Рек. Ради Європи від 17.11.2010 р. № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38
14. Прокопенко Б. О. Міжнародні стандарти добору кандидатів на посаду судді. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 356-359. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_1_86.
15. Марцинкевич А. М. Вимоги до кандидата на посаду судді: зарубіжний досвід. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 7. С. 349-354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_88.
16. Власов И.С. Как происходит назначение на судейскую должность в различных странах // Юстиция. 2008. № 15. С. 24-28

17. Бутов В.Н., Власов И.С. Судьи в зарубежных странах. Законодательство зарубежных стран. Обзорная информация. Вып. 2. М.: ВНИИ государственного строительства и законодательства. 2001. С. 16-21
18. Халдеев.Л., Симкин Л. Подготовка судей во Франции. Российская Юстиция. 1994. № 1. С. 54-62
19. Французская Республика. Конституция и законодательные акты: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 2007. – С. 283-284
20. Немецкий закон о судьях: Пер. с нем. – Бонн : “ИНТЕР-НАЦИОНЕС”, 2003. – 25 с.
21. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Каб. Міністрів України від 25.03.2015 р. № 171 : станом на 16 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-п>
22. Куйбіда Р. О. Довіра до суду в Україні: як переламати негативну тенденцію. Центр політико-правових реформ. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/ДОВІРА-ДО-СУДУ-В-УКРАЇНІ-1.pdf>.
23. ВРП визнала конкурс на зайняття посади члена ВККС таким, що не відбувся. Сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-vyznala-konkurs-na-zaynyattya-posady-chlena-vkks-takym-shcho-ne-vidbuvsya>.
24. Дефіцит кадрів ускладнює роботу не лише судів, а й суміжних правових інститутів. Сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/deficyt-kadriv-uskladnyuye-robotu-ne-lyshe-sudiv-y-sumizhnyh-pravovyh-instytutiv-andriy>.

25. Кулібаба А. Поняття доброчесності як ключовий критерій у процесі добору на посаду суддів. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 212–217. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/39.pdf>.
26. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. С. 1383.
27. Критерії оцінки в процесі відбору суддів : Витяг з Посібника для членів Комісії з відбору суддів (Марла Грінштейн, США)
28. Бойко А.М. «Якщо суспільство не переконане в чесності і порядності судді, довіри до суду в цілому не буде.»: [інтерв'ю з членом ВРП А.М. Бойко] . Провела В. Матола. LB.ua. 13.02.2019 р. URL: https://lb.ua/news/2019/02/13/419594_andriy_boyko_yakshcho_suspilstvo.html
29. Марочкін І. Є. Легітимність судової влади. Проблеми законності. 2012. Вип. 118. С. 192–200. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1533/1/118_23.pdf
30. Рядінська В. О., Остапович В. П., Карпушова О. В. До прозорості процедури тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей при кваліфікаційному оцінюванні суддів. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2019. № 4. С. 279–284. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_4_2019.pdf#page=279.
31. Словник сучасної економіки Макміллана [Текст] / пер.з англ. О. Мороз, Т. Мороз; голов.ред. Д.В. Пірс. К. : АртЕк, 2000. 628 с.
32. Trasparency International. The Anti-Corruption Plain Language Guide URL: http://tischool.lt/wp-content/uploads/2011/02/TI_Plain_Language_Guide_280709.pdf
33. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади. Філософські та методологічні проблеми права. 2019. No 1-2 (9-10). С. 209–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2015_1-2_20

34. Михайловская И. Б. Судебная власть в системе разделения властей. Судебная власть. под ред. И. Л. Петрухина. М., 2003. С. 13–27.
35. Судебная власть в России. Роль судебной практики : [учеб. пособие]. сост. Ю. А. Тихомиров. М. : Логос, 2002. 250 с.
36. Абросимова Е. Б. Транспарентность правосудия. Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. 2002. № 1. С. 142–152.
37. Овсяннікова О.О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст. Вісник Академії правових наук України. Х. : Право, 2008. № 4(55). С. 228-237. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5703>
38. Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : проект закону України від 15.02.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71089
39. Рудик П. А. Про стандарти добору кандидатів на посаду судді в основних міжнародних і європейських документах. Часопис Київського університету права. 2018. № 3. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_3_19
40. Прокопенко Б. О. Міжнародні стандарти добору кандидатів на посаду судді. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 356-359. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_1_86.
41. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 2 жовт. 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
42. Подковенко Т. О. Стандарти справедливого суду відповідно до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право і суспільство. 2016. № 1. С. 30-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1_8.

43. Бігун. В. , Філософсько-правове осмислення правосуддя (щодо розмежувань поняття «судочинство» і «правосуддя». Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія «Юридична». Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. Вип.48. С. 21-27
44. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
45. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
46. Бучик А. Стандарти справедливого суду в розрізі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Віче. 2015. № 22. С. 2-5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_22_2.
47. A fair trial under international law: the legal collection. URL: <http://www.osce.org/ru/odihr/100894?download=true>
48. GRECO: Четвертий раунд оцінювання. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів. Звіт за результатами оцінки. Україна, Страсбург. 19-23 червня 2017 року. 73 С. URL: <https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-p3-76-greco-19-23-2017-/1680737206>
49. Оцінка судової реформи в Україні за період з 2014 до 2018 року та відповідність реформи стандартам і рекомендаціям ради Європи. Проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні». Квітень 2019 року. 19 С. URL: <https://rm.coe.int/assessment-consolidated-ukr/168094dfe7>
50. КРЄС (2015)4, Висновок No 18 «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». м. Лондон. 16 жовтня 2015 року. 30 С.
51. Ростовська К. В. Окремі питання участі громадськості у запобіганні корупції в Україні. Право і суспільство. 2017. № 1. С. 191-194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_1_35.

52. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики : Роз'яснення М-ва юстиції України від 26.08.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0059323-11>
53. Каблак П. І. Деякі міркування щодо визначення поняття "громадськість" у контексті налагодження взаємовідносин із судовою владою. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. № 12. С. 186-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2014_12_44.
54. Юридична енциклопедія: [в 6 т.] .[Ред. кол: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. К.: "Укр. енцикл.".1998. Т.1. 672 с.
55. Московець В. І. Поняття "громадськість" у законодавстві та адміністративно-правовій теорії. Форум права. 2011. № 2. С. 630-634. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
56. Королько В. Г. Паблік рілейшнз. Наукові основи, методика, практика : підручник. Вид. 2-ге, доп. К. : Скарби. 2001. С. 400
57. Кравчук В. Громадський контроль у функціонуванні судової влади. Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 3. С. 53–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2016_3_10.
58. Прилуцький С. В. Судова влада і громадянське суспільство: взаємозв'язок, місце та роль у правовій державі. Правова держава. 2010. Вип. 21. С. 342– 351.
59. Кравчук В. Громадський контроль судової влади як спосіб відновлення довіри суспільства до судів та суддів. В. Кравчук, В. Кравчук. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 3. С. 11-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2016_3_4.
60. Корчевна Л. О., І.М. Короленко. Створення Вищої ради правосуддя України в контексті посилення незалежності судової влади. Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. 2019. Т. 24, Вип. 2. С. 49-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2019_24_2_7.

61. Ковачева Д. Висновок щодо регламенту Громадської Ради Добросовісності. 2017. С.26. URL: <https://rm.coe.int/opinion-diana-public-council-of-integrity-uk-copy/1680727bdf>
62. Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям добросовісності та професійної етики. Затверджено рішенням Громадської ради добросовісності від 11.01.2019. URL: https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/data/files/docs/indikatory_%2011.01.2019.pdf
63. Відбір та оцінювання суддів в Україні. Звіт групи експертів «PravoJustice». Листопад 2018. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5c0/fcd/d87/5c0fcdd87fb7e669371310.pdf>
64. Матат А. Як ОАСК скасовував негативні висновки ГРД: судові рішення. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/articles/yak-oask-skasovuvav-negatyvni-vysnovky-grd-sudovi-rishennya/>.
65. Роз'яснення Громадської ради добросовісності щодо можливості участі її в судовому процесі. Громадська рада добросовісності. URL: <https://grd.gov.ua/news/roziasnennia-hromads-koi-rady-dobrochesnosti-shchodo-mozhlyvosti-uchasti-ii-v-sudo/>.
66. Громадська рада не є суб'єктом владних повноважень. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/news/gromadska-rada-ne-ye-sub-yektom-vladnyh-povnovazhen-verhovnyj-sud/>.
67. Громадська рада добросовісності припиняє участь у процесі кваліфікаційного оцінювання суддів. Громадська рада добросовісності. URL: <https://grd.gov.ua/news/hromads-ka-rada-dobrochesnosti-prypyniaie-uchast-u-protsesi-kvalifikatsiinoho-otsin/>.
68. Призначення суддів заблоковано через відсутність ВККС, а не через неможливість проводити перевірки. Вища рада правосуддя. URL:

<https://hcj.gov.ua/news/pryznachennya-suddiv-zablokovano-cherez-vidsutnist-vkks-ne-cherez-nemozhlyvist-provodyty>.

69. Цуркан М. І. Професійна компетентність у процедурах добору на посаду судді та кваліфікаційного оцінювання суддів. Юридична Україна. 2019. № 8. С. 58-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2019_8_9.

70. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 16.10.2018 р. у справі № 9901/637/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/77361545>.

71. Регламент Громадської ради доброчесності. No 1/2016 від 23.11.2016. URL: https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/data/files/docs/Reglament%20GRD_vid%2021.01.2018.pdf

72. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів. № 81/зп-16 від 13 жовтня 2016 року. URL: <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/regulations020719>

73. Громадськість вимагає від Вищої кваліфікаційної комісії суддів прозорості оцінювання доброчесності кандидатів до Верховного Суду. Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/news/hromadskist-vymahaje-vid-vyschoji-kvalifikatsijnoji-komisiji-suddiv-prozorosti-otsinyuvannya-dobrochesnosti-kandydativ-do-verhovnoho-sudu/>.

74. О. Гришук. Доброчесність судді через призму сучасних соціальних трансформацій. Слово Національної школи суддів України. 2020. № 1. С. 6-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2020_1_3

75. П.А. Рудик. Особливості конкурсного добору суддів Вищого антикорупційного суду України в аспекті міжнародних та європейських стандартів. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 82-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_4_20

76. Терміновий спільний висновок Венеціанської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи щодо законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів, що стосуються процедури обрання (призначення) членів Вищої ради

правосуддя та діяльність дисциплінарних інспекторів ВРП (законопроект № 5068). 5 травня 2021 р. Страсбург. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2021\)004-e&fbclid=IwAR1eEoiWkWGNc_LNrn050C0-AK0pNcabvpNcauFp1_4zvzk9mSpOvnMNIz4](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2021)004-e&fbclid=IwAR1eEoiWkWGNc_LNrn050C0-AK0pNcabvpNcauFp1_4zvzk9mSpOvnMNIz4)